

Krav til bedrifters antikorrupsjonsarbeid

Oversikt over foretaksansvar for korrupsjon etter norsk og britisk rett. - Er tiltakene britisk lov krever for å unngå straffansvar for korrupsjonshandlinger tilstrekkelig til å oppfylle kravene også etter norsk rett?

Kandidatnummer: 726

Leveringsfrist: 25.04.13

Antall ord: 16932

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING.....	4
1.1 Problemstilling og temaets aktualitet.....	4
2 DEN VIDERE FREMSTILLING.....	6
3 INTERNASJONALE FORPLIKTELSE.....	7
3.1 Innledning	7
3.1.1 OECDs konvensjon om motarbeidelse av bestikkelse av utenlandske tjenestemenn i internasjonale forretningsforhold (OECD-konvensjonen) av 1997.....	7
3.1.2 Europarådets Criminal Law Convention on Corruption (Europarådskonvensjonen) av 1998.....	8
3.1.3 Fns konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet (FN- konvensjonen) av 2000.....	10
4 GRUNNVILKÅR FOR FORETAKSSTRAFF FOR KORRUPSJONSHANDLINGER ETTER STRAFFELOVEN.....	10
4.1 Kort om straffeloven §§ 276a og 276b.....	10
4.2 Vilkår for straffansvar.....	11
4.2.1 «Stilling, verv eller oppdrag».....	11
4.2.2 Vilkår om tilknytning mellom ytelse og posisjon.....	12
4.2.3 Det som ytes må være en «utilbørlig fordel».....	13
4.3 Straffelovens regler om foretaksstraff.....	14
4.3.1 Behovet for en generell hjemmel for objektivt ansvar for foretak	14
4.3.2 Hensynet bak bestemmelser om foretaksstraff.....	16
4.3.3 Vilkårene for straffansvar etter strl § 48a.....	17
4.3.3.1 Utgangspunkt – et straffebud er overtrådt på vegne av et foretak....	17

4.3.3.2 Spesielt om anonyme/kumulative feil når overtredelsen er korrupsjon	18
4.3.3.3 Tilknytning mellom gjerningsperson og foretak.....	19
4.4 Straffeloven § 48b – et fakultativt ansvar for foretak	20
4.4.1 Innledning.....	20
4.4.2 Vurderingen etter § 48b – kort om relevante hensyn når overtredelsen er korrupsjon.....	21
4.5 Hvilke krav stilles til forebyggende tiltak? - § 48b litra c.....	23
4.5.1 Innledning.....	23
4.5.2 Sammenhengen mellom litra a og litra c.....	24
4.5.3 Hvor konkrete instruksjoner og retningslinjer kreves?.....	26
4.5.4 Norconsult-dommen – høy grad av risiko og «røde flagg».....	27
4.5.5 Foretaksstraffens kjerneområde og brudd på bestemmelser til vern om samfunnsinteresser.....	29
4.5.6 Isras-dommen - konkret vurderingssvikt	30
4.5.7 Straffeloven 2005	33
5 UK BRIBERY ACT.....	34
5.1 Innledning – verdens strengeste korrupsjonslov.....	34
5.2 Lovens virkeområde.....	35
5.3 De generelle «Offences» etter UKBA	36
5.4 Section 7; «Failure of commercial organisation to prevent bribery».....	37
5.5 "Adequate procedures" – hvilke prosedyrer kreves for å oppnå «a full defence» etter Section 7?.....	41
5.5.1 Bakgrunn for unntaket i Section 7 (2).....	41
5.5.2 "Proportionate procedures" – en ramme for antikorrupsjonsprosedyrene.....	43
5.5.3 "Top-level commitment" – ledelsens rolle i antikorrupsjonsarbeidet.....	45
5.5.4 "Risk assessment" – risikovurdering som grunnlag for vurdering av behov for foranstaltninger.....	46
5.5.5 "Due diligence" – nøkkelen til å identifisere risiko.....	49

5.5.6 "Communication (including training)" – sikring av etterlevelse av prosedyrer	50
5.5.7 «Monitoring and Review» - overvåking og evaluering av foranstaltninger	53
6 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	54
7 LITTERATURLISTE	57
7.1 Internettsider og andre elektronisk tilgjengelige dokumenter	57
8 LOV- OG FORBEIDSREGISTER	58
8.1 Lover	59
8.2 Forskrifter	59
8.3 Forarbeider	59
9 DOMSREGISTER	60
9.1 Høyesterettsavgjørelser	60
9.2 Lagmannsrettsavgjørelser	60
10 TRAKTATER	60

1 Innledning

1.1 Problemstilling og temaets aktualitet

Det er vanskelig å gi en presis definisjon av begrepet korrupsjon, selv om de fleste har en idé om meningsinnholdet. Etymologisk stammer «korrupsjon» fra latin; *corruptio*, som betyr fordervelse. Begrepet ble opprinnelig (ca 1400-tallet) brukt om materielle ting, især døde legemer, men også om sjelens- og moralens fordervelse. «*Corruptionem*» av offentlige kontorer ble først omtalt på 1500-tallet, og det er i denne konteksten de aller fleste vil plassere begrepet.

En økende forståelse og erkjennelse av hvilke problemer korrupsjon fører med seg, er bakgrunnen for at antikorrupsjonsarbeid har fått høy prioritet, både på det internasjonale og nasjonale plan. Siden 90-tallet har det skjedd en endring i holdninger til korrupsjon, og med dette omfattende lovendringer i kjølvannet av nye konvensjoner. En uttalelse i Rt 2009 s.130 illustrerer dette; «*Domfellelse for korrupsjon er svært alvorlig. Strafferammen er høy, og den samfunnsmessige fordømmelse er sterk.*»¹ Vi har i nyere tid sett flere eksempler på at befatning med korrupsjon og annen økonomisk kriminalitet kan føre til at et foretaks omdømme blir skadelidende. Denne belastningen på omdømmet er ofte vanskelig å tallfeste i kroner og øre, men det er utvilsomt både tid- og kostnadskrevende å bygge det opp igjen. Næringslivet har på sin side et behov for en klar forståelse av rettstilstanden på dette området, idet overtredelser kan medføre inngripende sanksjoner som vil kunne være ødeleggende for bedriften.

De samfunnsskadelige aspektene ved korrupsjon er betydelige, og oppdagelsesrisikoen er ofte liten. Det reageres derfor generelt strengt ved slike lovbrudd. For de involverte kan dette medføre alvorlige konsekvenser. Konsekvenser bedrifter har et ønske om å ta forholdsregler for å unngå. Temaet korrupsjon er tidligere behandlet i andre avhandlinger,

---

¹ Rt 2009 s. 130

og derfor vil vinklingen i denne oppgaven være noe annerledes. Mange bedrifter og næringsdrivende har virksomhet over landegrensene, på en slik måte at deres opptreden kan bli gjenstand for rettsforfølgelse også i andre land enn Norge. Å innrette seg etter den norske rettstilstanden vil derfor ikke være tilstrekkelig i mange situasjoner. Denne avhandlingen tar derfor også sikte på å belyse den britiske UK Bribery Act. Bakgrunnen for dette er at det britiske regelverket har et vidt virkeområde som kan få betydning for en rekke bedrifter og organisasjoner, samt at det er ansett for å være blant verdens strengeste korrupsjonslover.

Den sentrale problemstillingen vil være hvilke krav den britiske lovgivningen stiller til en bedrifts retningslinjer og kontrollrutiner, og hvorvidt det er tilstrekkelig for en bedrift å sørge for at disse kravene er oppfylt, eller om det følger ytterligere krav av den norske lovgivningen.

2 Den videre fremstilling

Fremstillingen i det følgende vil konsentrere seg om å presentere de momenter det særlig skal tas hensyn til ved vurderingen av om straff skal idømmes etter strl §§ 48a og 48b, i de tilfeller strl §§ 276a og 276b er overtrådt. En drøftelse av foretaksstraff etter strl §§ 48a og 48b kommer i punkt 4.3 Et særlig fokus vil ligge på litra c; *«om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen»*. Her vil det være hensiktsmessig å gå nærmere inn på rettspraksis, for å undersøke hvilke krav og forventninger Høyesterett har til bedrifters instruksjon- og kontrollrutiner.

Imidlertid har vi pr april 2013 ingen norske høyesterettsavgjørelser om foretaksstraff for overtredelse av straffelovens bestemmelser om korrupsjon. 15. oktober 2012 avsa Borgarting lagmannsrett fellende dom mot Norconsult (Norconsult-dommen), og avgjørelsen er så langt den eneste domfellelse av foretak for korrupsjon.² Ordlyden i de aktuelle bestemmelsene, forarbeider, juridisk teori og reelle hensyn vil derfor utgjøre viktige rettskil-

² Dommen er påanket, og anken skal behandles av Høyesterett i juni 2013.

der for løsningen av problemstillingen. Rettspraksis som omhandler foretaksstraff for andre overtredelser har også stor betydning for vår problemstilling. Dette gjelder spesielt avgjørelser som omhandler andre typer økonomisk kriminalitet og samfunnsregulerende bestemmelser.

De internasjonale forpliktelser Norge er bundet av danner et viktig bakteppe for foretaksstraff for korrupsjon, og blir derfor behandlet kort i punkt 3. Utgangspunktet for å ilegge et foretak straffansvar for korrupsjon er at et straffebud som omhandler korrupsjon er overtrådt. Jeg vil derfor gjennomgå strl §§ 276a og 276b. Denne drøftelsen kommer i punkt 4.1.

Som nevnt er det ofte nødvendig for foretak å vurdere hvilke krav til tiltak britiske UK Bribery Act stiller i forbindelse med risiko for korrupsjon. Med andre ord, hvorvidt det hadde sørget for adekvate prosedyrer for å forhindre personer som er assosiert med foretaket i å begå korrupsjon, jf. UK Bribery Act Section 7 og 9. En drøftelse av kravene etter Section 7 og 9 kommer derfor i punkt 5.4 og 5.5.

For å belyse problemstillingen om hva et foretak kan og bør gjøre for å etterleve kravene i litra c, vil det være interessant og hensiktsmessig å se nærmere på antikorrupsjonsprogrammer som er utarbeidet i den hensikt. Behovet for slike foranstaltninger er sannsynligvis størst i de mest omfangsrike bedriftene, og eksempler fra ulike antikorrupsjonsprogrammer utarbeidet av slike bedrifter vil bidra til å belyse problemstillingen i punkt 5.5.

3 Internasjonale forpliktelser

3.1 Innledning

Norsk rettskildelære bygger på et dualistisk system. Kort fortalt innebærer dette at de forpliktelser Norge påtar seg gjennom ratifikasjon av internasjonale konvensjoner og traktater

må inkorporeres i norsk lov, før disse kan skape rettigheter og plikter for norske borgere.³ Det følger av presumpsjonsprinsippet at norsk rett presumeres å være i overensstemmelse med folkeretten, og norske domstoler vil i den grad det lar seg gjøre tolke norske lovbestemmelser i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser.⁴ Domstolene vil imidlertid gi norsk rett forrang i tilfelle *direkte motstrid* - det er en lovgiveroppgave å sørge for at regelverket oppfyller de krav konvensjonsretten stiller, jf. Rt 2000 s. 181 (Finanger I). Norge er bundet av internasjonale konvensjoner som vedrører korrupsjon og foretaksstraff, som vil gjennomgå i det følgende.

3.1.1 OECDs konvensjon om motarbeidelse av bestikkelse av utenlandske tjenestemenn i internasjonale forretningsforhold (OECD-konvensjonen) av 1997

Konvensjonen er resultatet av et årelangt arbeide i OECD for å få på plass et globalt forbud mot aktiv bestikkelse, og ble ratifisert av Norge den 18. desember 1998. Dens formål er å avdekke, forebygge og bekjempe korrupsjon av utenlandske tjenestemenn i forbindelse med internasjonale forretningstransaksjoner, jf. fortalen og art 1, nr 1. og 2. Denne definisjonen av korrupsjon ligger til grunn for tolkningen av konvensjonens etterfølgende artikler, jf. art 3.

Etter konvensjonens art 1 plikter partene å treffe de tiltak som måtte være nødvendig i samsvar med sine rettsprinsipper, for å fastslå juridiske personers ansvar for korrupsjon og bestikkelse av utenlandske offentlig tjenestemenn. De norske internrettslige bestemmelser om foretaksstraff hadde allerede vært i kraft siden 20. juli 1991, og det ble ikke gjort noen endringer i disse i forbindelse med ratifikasjonen av OECD-konvensjonen. Som det fremgår under drøftelsen av straffansvaret etter strl § 48a er dette fakultativt, og ved første evaluering i 1999 problematiserte OECD hvorvidt Norge oppfylte art 2 i konvensjonen som gjelder ansvar for juridiske personer. Norge forsikret at kravene i konvensjonen ville bli oppfylt

---

³ NOU 1993:18 s. 70

⁴ Ruud og Ulfstein, Innføring i folkerett, 2006 s 64

ved at påtalemyndigheten normalt vil anvende foretaksstraff i korrupsjonssaker⁵. Resultatet etter at fase 3 av evalueringen er gjennomført er at OECD stadig vil avvente utviklingen av rettspraksis, *«in particular to ascertain how the factors under section 48b of the GCPC are interpreted by the courts in deciding whether to impose a penalty on a legal person»*.⁶

3.1.2 Europarådets Criminal Law Convention on Corruption (Europarådskonvensjonen) av 1998

Konvensjonen, som er et resultat av den Europeiske justisministerkonferansens handlingsplan mot korrupsjon av 1994, ble endelig ratifisert og trådte i kraft den 29. januar 1999. I motsetning til OECD-konvensjonen omhandler konvensjonen både korrupsjon i offentlig og privat sektor, og det stilles ikke krav om at korrupsjonen skjer i sammenheng med en internasjonal forretningstransaksjon. Å styrke det internasjonale samarbeidet om bekjempelse av korrupsjon er konvensjonens formål, slik det fremgår av fortalen. Det fremheves at en effektiv bekjempelse forutsetter økt, raskt og velfungerende internasjonalt samarbeid i straffesaker.⁷

Konvensjonen harmoniserer ikke rettssystemene i de aktuelle landene, men partene forplikter seg til å etablere effektive systemer for å tilgodese de hensynene som konvensjonen tar sikte på å ivareta. Av betydning for denne avhandlingen er kravet til lovgivning som sikrer at juridiske personer kan holdes ansvarlig, slik det fremgår av art 18. Partene forplikter seg til å *«adopt such legislative and other measures as may be necessary to ensure that legal persons can be held liable for the criminal offences of active bribery»* begått av personer som står i forbindelse med foretaket.⁸ Videre følger det av art 19 nr 2 at partene plikter å sikre at juridiske personer skal være gjenstand for effektive, forholdsmessige og avskrekkende strafferettslige eller ikke-strafferettslige sanksjoner, herunder økonomiske sanksjoner.

---

⁵ NOU 2002: 22 s. 14

⁶ Phase 3 Report On Implementing The OECD Anti-Bribery Convention In Norway

⁷ Se: Criminal Law Convention on Corruption; preamble

⁸ Europarådskonvensjonen art 18, 1. ledd

En ytterligere følge av handlingsplanen mot korrupsjon er opprettelsen av GRECO, Sammenslutningen av stater mot korrupsjon. Formålet med GRECO er å forbedre medlemmenes evne til å bekjempe korrupsjon ved en dynamisk prosess og press fra likesinnede - og på denne måten følge opp overholdelsen av korrupsjonsforpliktelsene.⁹ GRECO Evaluation Team (heretter GET) har som mandat å evaluere statenes etterlevelse av konvensjonen. Evalueringsrapportene offentliggjøres, og her vurderes både statenes lovgivning og den etterfølgende rettspraksis. Det foreligger ingen rapport for Norge fra evalueringsrunde 4, og i rapporten fra evalueringsrunde 3 er temaet foretaksstraff ikke vurdert. GETs evalueringsrapport nr 2 konkluderer med at «*the sanctions provided for, including fines, seem to be effective, proportionate and dissuasive*»¹⁰ Det stilles ikke spørsmålstegn ved foretaksansvarets fakultative karakter.

3.1.3 Fns konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet (FN-konvensjonen) av 2000

Norge ratifiserte konvensjonen 29. juli 2006 og den trådte i kraft 14. desember 2006 etter at 30 land hadde ratifisert den. Dens formål er å fremme og styrke tiltak for å forebygge og bekjempe korrupsjon mer effektivt, herunder å styrke det internasjonale samarbeidet.¹¹ Konvensjonen forplikter hver stat til å bestrebe seg på å etablere og fremme en effektiv praksis som tar sikte på å forebygge korrupsjon. Det stilles etter art 26 krav om at hver part skal iverksette nødvendige tiltak, i samsvar med sine rettsprinsipper, for å fastslå juridiske personers ansvar for deltakelse i korrupsjonshandlinger, slik disse er definert i konvensjonen. Dette er felles for alle de tre konvensjonene, men FN-konvensjonen stiller ytterligere krav enn de to foregående. Etter art 26, 3. ledd plikter partene også å straffesanksjonere kumulative og anonyme feil, der ingen enkeltperson kan straffes. Strl § 48a antas å oppfylle dette kravet; «*dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.*»¹²

---

⁹ NOU 2002: 22

¹⁰ GRECO Second Evaluation Round Evaluation Report on Norway, side 18, avnitt 62.

¹¹ FN-konvensjonen art 1, (a) og (b)

4 Grunnvilkår for foretaksstraff for korrupsjonshandlinger etter straffeloven

4.1 Kort om straffeloven §§ 276a og 276b

Hovedfokus i avhandlingen er i hvilken grad et *foretak* kan straffes, og hva som kreves for at det skal *fritas* for straffansvar etter strl §§ 48a og 48b. I vurderingen legges det til grunn at vilkårene etter §§ 276a og 276b er oppfylt. Det er likevel hensiktsmessig å foreta en kort gjennomgang av innholdet i disse bestemmelsene.

Straffeloven kapittel 26 gjelder bedrageri, utroskap og korrupsjon. Bestemmelsene om korrupsjon ble vedtatt ved lov 4. juli 2003 nr. 79, for å gjennomføre Norges forpliktelser i henhold til Europarådskonvensjonen.¹² Med vedtagelsen av disse bestemmelsene fikk Norge en av de strengeste korrupsjonslovgivningene i verden. Det ble i tillegg foretatt en lovteknisk opprydning som har ført til at straffebestemmelsene nå er generelle, og korrupsjon i offentlige og private forhold er likestilt. Tidligere fantes flere ulike korrupsjonsbestemmelser spredt rundt i straffeloven.

§ 276a angir hovedregelen om straffansvar for korrupsjon. Etter litra a straffes den som «*krever, mottar eller aksepterer*» en «*utilbørlig fordel*», også kalt passiv korrupsjon. Likeledes straffes aktiv korrupsjon etter litra b, jf. ordlyden «*[den som] gir eller tilbyr*» denne fordelen.

4.2 Vilkår for straffansvar

---

¹² Det kan imidlertid problematiseres hvorvidt bestemmelsen oppfyller kravet til at kumulative overtredelser rammes, se nedenstående drøftelse.

¹³ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 19, NOU 2002:22 s. 9 femte avsnitt.

4.2.1 «Stilling, verv eller oppdrag»

Det stilles etter § 276 a litra a krav om at en person «*krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag*». Det kreves etter litra b at noen «*gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag*». Ordlyden angir ingen begrensninger for hvilke type stillinger, verv eller oppdrag som omfattes, og i følge forarbeidene «*favner [begrepene] vidt, og omfatter alle typer av ansettelsesforhold, verv- og oppdragsgivere*».¹⁴ Det skilles heller ikke mellom den private og den offentlige sfære. Dette syn fremheves i forarbeidene, hvor det fremgår at man ønsker at også de private forhold skal rammes, til tross for at det ikke var påkrevet etter konvensjonsforpliktelsene¹⁵.

Etter § 276a annet ledd omfattes «*stilling, verv eller oppdrag i utlandet*». Dette er av betydning for denne fremstillingen, idet de typetilfeller som omhandles her ofte vil foregå i utlandet. Strafferammen etter denne bestemmelsen er 3 år. Korrupsjonsbestemmelsene får generelt et vidt anvendelsesområde. Det følger av strl. § 12 nr 1-4 at bestemmelsene under norsk straffelov også kommer til anvendelse på handlinger begått

- ♣ i Norge,
- ♣ i utlandet av personer hjemmehørende i Norge,
- ♣ eller i utlandet av en utenlandsk statsborger.

4.2.2 Vilkår om *tilknytning* mellom ytelse og posisjon

Det følger av ordlyden et vilkår om tilknytning mellom den utilbørlige fordel og stilling, verv eller oppdrag, jf. «i anledning» mottakers posisjon. Fordelen som ytes må stå i *sammenheng* med stillingen, vervet eller oppdraget. Det fremgår av forarbeidene at dette er ment å være den eneste tilknytning som kreves for at forholdet rammes av bestemmelsen.¹⁶

¹⁴ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 55, merknader til ny § 276 a.

¹⁵ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 33

¹⁶ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 55

Således kommer bestemmelsen ikke til anvendelse der det blir gitt fødselsdagsgaver eller lignende mellom bekjente, til tross for den passive bestikkers yrkesmessige posisjon. Dette må antas å gjelde såfremt det ikke vil fremstå som svært unaturlig omstendighetene tatt i betraktning, og det er sannsynlig at motivet bak gaven er et annet enn det tilsynelatende.

Det kreves etter ordlyden ikke at bestikkelsen *rent faktisk* har påvirket mottakerens beslutning eller utførelse av stillingen, vervet eller oppdraget idet også et forsøk på å oppnå virkningen rammes.¹⁷ I Rt 2009 s. 130 kom Høyesterett til at tiltalte kunne dømmes for korrupsjon selv om det ikke forelå noe krav om eller forventning til motytelse for smøringen. Førstvoterende uttaler at «det er påvirkningsmomentet i alle dens former en ønsker å ramme ved straffebestemmelsene for aktiv korrupsjon.»

4.2.3 Det som ytes må være en «utilbørlig fordel»

Det er naturlig å slutte at enhver tilstand, omstendighet, mulighet, eller middel egnet til skape suksess, oppfyllelse av interesse eller føre til et ønsket resultat for mottakeren, må kunne anses å være en «fordel». Det ligger således ikke noe krav om at ytelsen skal være av direkte eller indirekte økonomisk verdi, så lenge den fremstår som en fordel for mottakeren.¹⁸

Vurderingstema er hvorvidt fordelene fremstår som «utilbørlig». Dette er en rettslig standard, og det overlates til domstolene nærmere å fastlegge innholdet av denne. Dens innhold vil variere etterhvert som rettsoppfatningen endrer seg.¹⁹

Noe veiledning finnes i forarbeidene hvor det fremgår at etter de nye bestemmelsene kreves et «*klart klanderverdig forhold*» for at handlingen skal kunne pådømmes etter § 276a.²⁰ Det er tale om et «markert avvik fra det tilbørlige», og hvorvidt fordelene er utilbørlig eller ikke

---

¹⁷ Ot.prp.nr. 78 (2002-2003) s. 34 første kolonne, tredje avsnitt, og s. 55 første kolonne, siste avsnitt

¹⁸ Ot.prp.nr. 78 (2002-2003) s. 55

¹⁹ Erik Magnus Boe (2010)

²⁰ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 6 og NOU 2002:22

beror på en konkret vurdering.²¹ Imidlertid er det ikke meningen at utilbørlighetsterskelen legges høyere i og med vedtakelsen av de nye, generelle straffebud, enn det som fulgte av de eksisterende straffebestemmelsene. En rekke momenter kan ha betydning under vurderingstemaet. Blant annet kan fordelens verdi ha betydning; mindre verdifulle gaver kan vanskelig anses utilbørlige. Det kan imidlertid ikke gis noe generelt svar på hvor verdigrensen går. Åpenhet rundt ytelsen, og hvorvidt mottakers overordnede har kunnskap om forholdet vil være relevant. Dersom det er tale om bestikkelse av en offentlig tjenestemann, kan dette trekke i retning av at fordelens anses utilbørlig. Likeledes vil ytelsens formål være et relevant moment.

Dersom man kommer til at vilkårene etter § 276a samt kravet om forsett er oppfylt, vil det være nødvendig å avgjøre om forholdet rammes av § 276b som regulerer straffansvar for *grov* korrupsjon, men av plasshensyn gjøres det ikke rede for denne vurderingen her.

4.3 Straffelovens regler om foretaksstraff

4.3.1 Behovet for en generell hjemmel for objektivt ansvar for foretak

I 1991 ble straffeloven tilføyd strl §§ 48a og 48b. Straffebudene hjemler en generell adgang til å ilegge et foretak straff i form av bøter for overtredelser av straffebud av noen som har «*handlet på vegne av*» foretaket. Dette gjelder der man har en eller flere konkrete gjerningsmenn, men også der det ikke er mulig å ilegge enkeltpersoner straff. Med andre ord rammer bestemmelsene som hovedregel også kumulative og anonyme feil.²² Når et foretak kan ilegges straff, er det ikke tale om vurdere skyld, verken for foretaket eller en gjerningsmann - det er tilstrekkelig at et straffebud er «*overtrådt*». Ansvar på foretakets hånd blir således objektivt. Det fremgår likevel av forarbeidene at meningen er å gjøre unn-

---

²¹ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 45

²² Se imidlertid drøftelsen om anonyme og kumulative feil når overtredelsen er korrupsjon under.

tak for «*feil som skyldes hendelige uhell eller force majeure-tilfelle. Straffansvaret er ikke i denne forstand rent objektivt*». ²³

Bestemmelsene erstatter de omkring 60 hjemlene for foretaksstraff man tidligere fant i særlovgivningen. Straffelovkommisjonen uttaler i den forbindelse at en av ulempene ved de gamle bestemmelsene er at disse «*stiller dessuten ulike vilkår som ikke alltid er klar*». ²⁴ Den nye løsningen medfører at *vilkårene* for straff er felles, uavhengig av hvilket straffebud som er overtrådt. En av fordelene ved dette er at all rettspraksis vedrørende foretaksstraff nå vil knytte seg til den samme bestemmelsen, og man vil på den måten lettere kunne finne veiledning til tolkningsprosessen i andre saker.

Tidligere var situasjonen slik at det kunne være noe tilfeldig hvorvidt foretaksstraff kunne ilegges som en supplerende reaksjon etter de ulike straffebudene. Dette var avhengig av hvorvidt lovgiver hadde vurdert behovet for en slik hjemmel på forhånd. Departementet la stor vekt på dette momentet i proposisjonen, og uttaler at «*erfaring har vist at det er svært tilfeldig hvorvidt den enkelte særloven har bestemmelser om foretaksstraff [...] Uansett bakgrunn vil det lett oppstå umotiverte forskjeller mellom ulike lover, som gjør at man i visse tilfelle vil være avskåret fra å ilegge foretaksansvar der dette ville vært hensiktsmessig*». ²⁵ Med tilføyelsen av §§ 48a og 48b er man sikret en slik adgang til å ilegge foretaksstraff, uavhengig av hvorvidt lovgiver har kunnet forutse foretakets stilling i forbindelse med overtredelser av de enkelte straffebestemmelsene. Departementet fremhever et synspunkt hos straffelovkommisjonens mindretall, og uttaler at «*det kan være vanskelig å forutsi hvilke straffebud et foretak vil kunne overtre. Det kan derfor være hensiktsmessig at det overlates til rettspraksis å avgjøre om det er aktuelt å anvende et straffebud mot et foretak*». ²⁶

---

²³ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) nr 4.5

²⁴ NOU 1989: 11

²⁵ Ot.prp.nr 27 (1990-1991)

²⁶ Ot.prp.nr 27 (1990-1991)

4.3.2 Hensynet bak bestemmelser om foretaksstraff

Et tungtveiende hensyn bak bestemmelsene om foretaksstraff er *den preventive virkning*. Foretaksstraff skiller seg fra administrative overtredelsesgebyrer, fordi den er definert som straff. Derfor er fremgangsmåten også en annen; kun domstolene har kompetanse til å idømme straffansvar, og reglene i straffeprosessloven skal følges. Selv om de økonomiske følgene kan være identiske for de ulike sanksjonene, er tanken at en idømt straff skal virke mer belastende og avskrekkende.²⁷ Det er tross alt foretakene selv som oftest drar nytte av de korrupsjonshandlingene som blir begått. Dette gjelder til tross for at det ikke alltid er en adferd som er ønskelig fra ledelsens ståsted.

Økt lønnsomhet kan være motivasjonen bak når mange bedrifter velger å ta den risikoen det innebærer å la korrupsjon forbli en del av forretningskulturen, fremfor å fokusere på bekjempelse av dette samfunnsproblemet. Det er derfor avgjørende at slike handlinger får konsekvenser *der problemet reelt sett* oppstår; konsekvenser som bidrar til at den potensielle lønnsomheten blir for liten til å veie opp for risikoen. Holdningsendringer må starte på toppen, og det er nødvendig å gi bedriftene incentiver for å etablere antikorrupsjonsprogrammer, prioritere intern opplæring og vise klare linjer nedover i hierarkiet.

Et *ønske* om å drive næringsvirksomhet uten innslag av korrupsjon, er imidlertid ikke tilstrekkelig til å unngå straffansvar. Som det fremgår av det følgende, kreves det mer av et foretak for at det skal kunne fritas for straffansvar. Jeg vil senere komme tilbake til hva et foretak konkret kan foreta seg for å styre klar av foretaksansvar i forbindelse med korrupsjonshandlinger.

Proporsjonalitetshensyn gjør seg også gjeldende. Et foretak kan med hensyn til dets økonomiske evne idømmes høyere bøter enn de fleste enkeltindivider, og utmålingen av foretaksstraff kan dermed fremstå som mer proporsjonal med overtredelsens grovhet, jf. Rt 1988 s. 789 (s. 790). Dommen gjaldt overtredelse av alkoholloven, og etter denne loven fantes det ikke hjemmel for å ilegge et foretak straff. Det faktum at *«reaksjonen må rette*

---

²⁷ Axelsen, Niels Kristian 2009

seg mot en enkeltperson som ikke selv har direkte utbytte av virksomheten [måtte] få betydning for botens størrelse».

4.3.3 Vilkårene for straffansvar etter strl § 48a

4.3.3.1 Utgangspunkt – et straffebud er overtrådt på vegne av et foretak

Hovedvilkåret etter denne bestemmelsen er at et «*straffebud er overtrådt*», jf. lovskravet i Grunnloven §96, og handlingen må ha vært forøvd av «*noen som har handlet på vegne av*» foretaket, jf. § 48a, 1.ledd.

Strl § 48a siste angir hvilke juridiske personer som kan straffes. Alle typer selskaper rammes av bestemmelsen, det være seg aksjeselskap, kommandittselskap, ansvarlig selskap eller andre former. Sammenslutninger og foreninger omfattes, i likhet med stiftelser, bo eller offentlig virksomhet. Det er lovgivers intensjon å likestille det offentlig med det private i dette henseende, da det anses å ha «*verdi i seg selv at loven markerer en slik likestilling*».²⁸ Hensynet til likebehandling av offentlig og privat virksomhet er spesielt tungtveiende når det gjelder anvendelsen av korrupsjonsbestemmelsene, etter som et vesentlig formål med disse er å skape tillit til det offentlige.

Hvorvidt et straffebud er overtrådt, må avgjøres ut fra den sedvanlige fremgangsmåten – er gjerningsbeskrivelsen og skyldkravet i et straffebud oppfylt, og foreligger det straffrihetsgrunner? Jeg skal ikke gå nærmere inn på detaljene i denne drøftelsen, men overtredelse av ethvert straffebud er omfattet, selv om det i varierende grad er aktuelt å ilegge foretak straff etter de ulike bestemmelsene.

Formuleringen «*selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen*» i 1. ledd annet punktum, tilsier at kravet om tilregnelighet ikke må være oppfylt. Ordlyden kan isolert tilsi at det heller ikke kreves at *skyldkravet* er oppfylt, dersom man sammenholder 1. ledd, førs-

---

²⁸ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 28

te punktum med denne formuleringen. Imidlertid fastslår Høyesterett i Rt 2002 s. 1312 at skyldkravet må oppfylles av gjerningsmannen, dersom det ikke er tale om anonyme eller kumulative feil. Førstvoterende uttaler følgende; *«for at foretaksstraff skal kunne anvendes, må det etter dette enten foreligge skyld – forsett eller uaktsomhet – hos en enkeltperson som handler på vegne av foretaket, eller anonyme og/eller kumulative feil»*.²⁹ Rettstilstanden vil bli en annen når den nye straffeloven trer i kraft, da lovgiver har gitt Straffeloven (2005) §27 en klar og tydelig utforming, med ordlyden; *«det gjelder selv om ingen enkeltperson har utvist skyld»*.³⁰

4.3.3.2 Spesielt om anonyme/kumulative feil når overtredelsen er korrupsjon

Et av formålene bak foretaksstraff er å fange opp anonyme og kumulative feil. Anonyme feil kan lett oppstå hvor organisasjonens struktur og omfang er uoversiktlig, og dette vanskeliggjør positiv identifikasjon av gjerningspersonen(e).³¹ Det må likevel være på det rene at overtredelsen er begått «på vegne av» foretaket, og i praksis vil dette representere en bevismessig utfordring der gjerningspersonen er ukjent.

Summen av flere overtredelser eller feil, som ikke hver især kvalifiserer til å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, kan betegnes som kumulative feil. Spørsmålet blir om det er mulig å ilegge et foretak straffansvar for overtredelse av strl. §§ 276a og 276b som følge kumulative feil. Det ville ikke være utenkelig, dersom skyldkravet var uaktsomhet.³² Derimot er skyldkravet etter disse bestemmelsene forsett, og det kan fremstå som kunstig å konstruere at forsettskravet er oppfylt ut fra summen av flere gjerningspersoners mulige forsett. Dette drøftes i Høivik (2010) hvor det uttales at forsettskravet har en *«en psykologisk komponent som forutsetter en individuell gjerningsperson. Skyldformen uaktsomhet inneholder på den andre siden en objektiv kjerne som i noen grad kan løsrives fra psykolo-*

---

²⁹ Rt 2002 s. 1312

³⁰ Straffeloven 2005

³¹ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 17

³² NOU 1989: 11 s. 16

giske kriterier.»³³ Dette tilsier at foretaksstraff for kumulative feil ikke kan ilegges der overtredelsen er korrupsjon. Kumulative feil er imidlertid ikke særlig aktuelt ved korrupsjon, og jeg vil ikke utdype dette nærmere i denne avhandlingen.

4.3.3.3 Tilknytning mellom gjerningsperson og foretak

Det kreves videre at en eller flere gjerningsmenn har *«handlet på vegne av et foretak»*. Ordlyden *«på vegne av»* er kjernen i vilkåret. Ikke enhver person kan pådra straffansvar, det kreves en viss tilknytning mellom gjerningsmannen og foretaket, jf. § 48a, første ledd. Tilknytningen vil være klar hvor gjerningsmannen sitter i styret, er administrerende direktør, avdelingsleder eller ansatt. Innehav av eierinteresser kan også føre til at vilkåret er oppfylt, dersom de konkrete omstendigheter tilsier dette. Imidlertid er vilkåret klart nok ikke oppfylt dersom det dreier seg om en helt tilfeldig gjerningsmann, uten noen reell tilknytning til foretaket. Mer problematisk blir det dersom handlingen utføres av en tidligere ansatt eller eier; her har det eksistert tilknytning, men den må kunne sies å ha blitt meget svakere ved at vedkommende ikke lenger er tilsatt/har eierinteresser. Denne vurderingen må i alle tilfelle være konkret, og det må åpnes for å gjøre unntak når handlingen avviker sterkt fra forventet handlemåte.³⁴ Problemstillingen er også drøftet i forarbeidene til forurensingsloven, hvor det uttales at; *«vilkåret utelukker selskapsstraff hvor overtredelsen [...] klart faller utenfor hva det er rimelig å regne med fra noen ansatt»*.³⁵

Selvstendige oppdragstakere må i utgangspunktet også omfattes av ordlyden – det ville ellers være for enkelt å sikre seg å unngå ansvar, ved å sette bort risikable oppgaver til selvstendige oppdragstakere. Ved korrupsjon er dette spesielt aktuelt ved bruk av agenter, konsulenter og mellommenn. Bedrifter som ønsker å benytte seg av slike oppdragstakere må være klar over at deres handlinger kan medføre straffansvar for foretaket, dersom dette ikke har oppfylt kravene til antikorrupsjonsprosedyrer. Dette er imidlertid også en vurdering

---

³³ Høivik (2010) s. 243

³⁴ Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) s. 18; «Lovovertridelser som bærer et klart preg av illojalitet mot foretaket, er ikke begått « på vegne av » foretaket.»

³⁵ Ot.prp.nr.11 (1979-1980) s.174

som må gjøres konkret i det gitte tilfelle. I forarbeidene til forurensningsloven legges det opp til at man følger den samme grense som etter reglene om arbeidsgiveransvar etter skadeerstatningsloven, slik at momenter som graden av instruksjonsmyndighet og oppsyn med arbeidets fremdrift vil ha betydning. «*En liknende begrensning bør gjelde for et foretaks straffansvar*», i følge departementets uttalelse om utkastet til bestemmelsene om foretaksstraff.³⁶ Dette henger godt sammen med hensynet retten skal legge vekt på i vurderingen av hvorvidt det bør ilegges straff etter § 48b, hvor det skal vektlegges hvorvidt «*foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen*», jf. litra c. Straffansvar er imidlertid av en annen karakter enn erstatningsansvar, og ivaretar til dels ulike hensyn. Hvor erstatningsansvaret i tillegg til å bygge på prevensjonshensynet også er ment å virke reparerende, er straffansvaret i hovedsak ment å virke preventivt. Derfor vil vurderingen etter de to rettsområdene ikke alltid kunne bygges på de samme hensyn og momenter. «*Den skadelidtes behov for dekning kan i erstatningsretten føre til at arbeidsgiveransvaret i praksis tøyes lenger enn det som er nødvendig ut fra preventive hensyn.*»³⁷Når det er tale om korrupsjon, vil det kunne bli noe kunstig å vektlegge reparasjonshensynet i for stor grad. I motsetning til en konkret skadelidende, er det som regel samfunnet som helhet som kommer til skade ved slik praksis, og skadeomfanget kan være vanskelig å fastslå.

4.4 Et fakultativt ansvar for foretak

4.4.1 Innledning

Det følger av strl § 48a at straffansvaret er fakultativt. Avgjørelsen av om det skal ilegges straff er overlatt til domstolenes diskresjonære skjønn, jf. «*kan foretaket straffes.*» Det kan ikke oppstilles en presumsjon for at straff ilegges når vilkårene i § 48a er oppfylt – «*beho-*

---

³⁶ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) nr 5.1

³⁷ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s.18

vet for foretaksstraff kan variere fra lovbestemmelse til lovbestemmelse» jf. Rt 2007 s. 1684. Det fremgår av forarbeidene at foretaksstraff ikke skal «*anvendes i andre tilfeller enn hvor dette anses hensiktsmessig*». ³⁸ Straffansvarets hensiktsmessighet beror på en bred, skjønnsmessig vurdering, og momentene i denne vurderingen vil variere ut fra hvilken bestemmelse som er overtrådt. Det er relevante hensyn ved denne hensiktsmessighetsvurderingen av foretaksstraff for korrupsjon, som skal behandles i dette punktet. ³⁹

4.4.2 Vurderingen etter § 48b – kort om relevante hensyn når overtredelsen er korrupsjon

Det kan være aktuelt å vektlegge en rekke ulike momenter ved prøvingen av straffens hensiktsmessighet, avhengig av den konkrete sakens faktum. Særlig vekt skal imidlertid tillegges de momenter som er oppregnet i strl § 48b litra a til g. Oppregningen er ikke uttømmende, jf. "*særlig*". ⁴⁰ Når man finner frem til de relevante momenter for avgjørelsen av om straff bør ilegges ved korrupsjonshandlinger må man se hen til de hensyn reglene skal ivareta, og søke veiledning i disse.

Korrupsjon som overtredelse innebærer lav oppdagelsesrisiko, og svært mange forhold forblir i det skjulte. Store ressurser beslaglegges i kampen om å avdekke denne type kriminalitet. Lav oppdagelsesrisiko taler for at straff ilegges der slike forhold oppdages og påtales, jf. Rt 2009 s. 1595. Dommen omhandler brudd på dyrevernloven, og det uttales at overtredelser av denne loven er «*vanskelig å oppdage, noe som også tilsier at det reageres når man har avklart at det foreligger brudd*» (avsnitt 28).

Videre er korrupsjonshandlinger av sterkt samfunnskadelig karakter. Slike handlinger undergraver blant annet formålet med bistand til utviklingsland, demokratiske verdier og er et hinder for økonomisk utvikling. Ringvirkningene av slike overtredelser kan således medføre at skadeomfanget blir betydelig, og dette taler for at det reageres der slike forhold av-

³⁸ Innst.O.nr.55 (1990-1991)

³⁹ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 22 og Rt 2008 s. 996 avsnitt 24

⁴⁰ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 35 og Matningsdal (2012) note 448

dekkes. Dette synes også å være lovgivers holdning, og det uttales i forarbeidene til korrupsjonsbestemmelsene at *«Korrupsjon fører med seg store problemer, og utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og sosial rettferdighet. Korrupsjon kan også hindre økonomisk utvikling og virke konkurransevridende.»*⁴¹

Ofte vil den preventive virkning av en straffetrussel mot fysiske personer være beskjeden sett i forhold til overtredelsens skadepotensiale. I disse tilfeller kan det være hensiktsmessig med regler som gir adgang til å straffe juridiske personer. Dermed muliggjøres en økonomisk reaksjon *som står i forhold til overtredelsens betydning.*⁴²

Som nevnt over er det ofte foretakene som har størst utbytte av korrupsjonshandlinger som begås av enkeltindivider, og som i mange tilfelle reelt sett har størst mulighet til å forebygge og forhindre lovbrudd foretatt på deres vegne. Derfor stilles det strenge krav til instruksjon og kontroll innad i virksomheten. Rettspraksis viser at foretaksstraff lettere blir ilagt der slike tiltak er mangelfulle eller direkte lovstridige. Allmennpreventive hensyn tilsier en slik vurdering, og de samme momenter får betydning ved utmåling av straffen som ved hensiktsmessighetsvurderingen, jf. § 48b. Disse hensyn blir tillagt stor vekt av Høyesterett, blant annet i Rt 1982 s. 1022. Saken gjaldt brudd på de sentrale og viktige regler i arbeidsmiljøloven om forebygging av brann, og utfallet ble forhøyet bøtestraff til foretaket. Dette ble karakterisert som *«en bedrift av betydelig omfang»*, og dette momentet fikk betydning for botens størrelse. Høyesterett tok ved straffutmålingen *«hensyn til at det gjelder overtredelser av regler til vern om sikkerhet og helse. [...] Generalpreventive hensyn gjør seg klart gjeldende og tilsier en markert reaksjon»*.

Saken omhandler riktig nok straff idømt etter de nå opphevede regler om foretaksstraff i arbeidsmiljøloven (hjemmelen er erstattet med en henvisning til straffeloven §§ 48a og 48b, arbeidsmiljøloven §19-3), men det har ikke vært lovgivers mening å endre rettstilstanden på dette området. Samfunns- og sikkerhetsmessige hensyn har like stor vekt under de nåværende regler om foretaksstraff.

---

⁴¹ Ot.prp.nr 78 (2002-2003) s. 7

⁴² Ot.prp.nr 3 (1975-1976)

4.5 Hvilke krav stilles til forebyggende tiltak? - § 48b litra c

4.5.1 Innledning

Det momentet i § 48b som vil bli viet størst oppmerksomhet i denne avhandlingen, er det som fremgår av strl § 48b litra c; «*om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen*». Når foretaksledelsen vurderer hvilke tiltak som er påkrevd for å unngå straffansvar for korrupsjon, er det nødvendig å ta utgangspunkt i litra c. Dette momentet vil danne utgangspunkt for drøftelsen av denne delen av avhandlingen. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at dersom korrupsjonshandlingen kunne vært forhindret ved å etablere adekvate, forebyggende tiltak, vil det tale for at foretaksstraff benyttes. Som jeg kommer tilbake til får prevensjonshensynet slik det fremgår av strl § 48b litra a betydning for tolkningen av litra c, slik at dette hensynet også får en sentral plass i drøftelsen.

Transparency International Norge (TI-N) fikk i samarbeid med Innovasjon Norge utarbeidet en undersøkelse i 2009 hvor formålet var å belyse hvilke faktorer som er viktige for å motvirke korrupsjon i næringslivet. Så mange som 69% anså ikke korrupsjon som en relevant risiko for bedriften. Dette kan ha sammenheng med at vi i Norge lenge har oppfattet oss selv som «flinkest i klassen» når det kommer til etiske og moralske problemstillinger. Det er også interessant at *så få som 37% av bedriftene hadde iverksatt systematiske tiltak mot korrupsjon*. I følge TI-Ns hovedkonklusjoner avdekker undersøkelsen *vesentlige svakheter* i norske bedrifters bevissthetsnivå når det gjelder risiko, lover og konsekvenser knyttet til korrupsjon. På de fem årene som gikk mellom korrupsjonsbestemmelsene trådte i kraft og undersøkelsen fant sted, hadde svært få bedrifter endret holdninger og prosedyrer i forhold til den innskjerpingen disse bestemmelsene medførte.

Å øke bevissthetsnivået i norske bedrifter for å skape et incitament til å skjerpe kontroll- og instruksjonsrutinene, er imidlertid ikke i seg selv tilstrekkelig til å nå målsetningen om et

korupsjonfritt forretningsliv. Det må stilles krav om at tiltakene har *realitet*, og etterleves i praksis. Dersom det for eksempel utarbeides en antikorrupsjonspolitik og denne ikke i tilstrekkelig grad gjøres kjent blant ansatte og andre tilknyttet foretaket, vil eksistensen av den ikke nødvendigvis tale for at foretaksstraff unnlates anvendt.

Som vi skal se nærmere på er dette også relevant etter britisk rett. Etter Bribery Act av 2010 er hovedregelen at foretaket straffes for unnlatelse av å forhindre korrupsjonshandlinger begått på foretakets vegne. Imidlertid gjøres det unntak fra hovedregelen om foretaksstraff der foretaket har implementert adekvate prosedyrer for forhindre korrupsjon. Som det fremgår av den nedenstående drøftelse av det britiske regelverket, har foretaket «*a full defence*» dersom det kan vise til slike tiltak.

Problemstillingen i det følgende er hva som skal til etter norsk rett, for å unngå at domstolene ilegger straff for korrupsjonshandlinger, selv om foretaket har instruksjon- og kontrollrutiner på plass som skal forhindre dette.⁴³ Rettspraksis fra Høyesterett om foretaksstraff for korrupsjonshandlinger foreligger ikke, og juridisk teori om temaet er svært begrenset. Spørsmålet må derfor drøftes med utgangspunkt i rettspraksis fra andre områder, forarbeider og juridisk teori i den grad det foreligger.

4.5.2 Sammenhengen mellom litra a og litra c

Kontroll- og instruksjonsmomentets fremtredende betydning kan begrunnes i forholdet til hensynet som fremgår av litra a; prevensjonshensynet. Prevensjonshensynet er et av hovedformålene bak foretaksstraff, slik det fremgår av forarbeidene.⁴⁴ Det vil således være en viktig tolkningsfaktor også ved anvendelsen av de øvrige momenter etter §48 b. Som nevnt gis foretaket et incitament til å bedrive korrupsjonsforebyggende arbeid ved at straffetruelsen også gjelder direkte for foretaket som sådan. Dersom straffetruelsen får sin ønskede preventive virkning, er målsetningen at dette gir seg utslag i at foretakene skjerper sin akt-somhet i forhold til kontroll og instruksjon. Nedenstående drøftelse av Revisordommen vi-

⁴³ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 21

⁴⁴ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 6 og 7, og NOU 1989: 11 s. 9

ser hvordan dette kan bli avgjørende når Høyesterett tolker § 48b litra c i lys av prevensjonshensynet.

Avgjørelsen i Rt 2008 s. 996 (heretter Revisordommen) illustrerer sammenhengen mellom momentene i litra a og litra c. Dommen knytter seg til kjerneområdet for bruk av foretaksstraff; økonomisk- og samfunnsregulerende lovgivning. Her omhandlet saksforholdet brudd på regnskaps- og revisorlovene. Ansvarlig revisor hadde unnlatt å kontrollere det faktiske grunnlaget for poster i årsregnskapet til selskapene, og dette muliggjorde omfattende bedrageri i den mye omtalte Finance Credit-saken.

Til tross for at det etter rettens vurdering ikke kunne *«pekes på konkrete [forebyggende] tiltak som selskapet burde ha gjort»* (avsnitt 34), og den individualpreventive virkning neppe ville være av betydning, ble resultatet en bot på 5 millioner kroner i foretaksstraff. Det kunne etter rettens oppfatning ikke være avgjørende at det *«kan være vanskelig for påtalemyndigheten konkret å påvise hva som bør gjøres annerledes»* (avsnitt 38). Allmennpreventive hensyn ble tillagt avgjørende vekt, og det fremheves av førstvoterende at *«prevensjonshensynet [har en] side som ikke må oversees, nemlig den virkning som består i en stadig innskjerping og oppstramming av rutiner, instruksjoner og retningslinjer»* (avsnitt 36). Dette viser at Høyesterett ønsker å benytte seg av foretaksstraffen som et virkemiddel for å skjerpe den *generelle aktsomhet* i forretningslivet, og ikke kun i relasjon til det enkelte foretak. Det er med begrunnelse i *«den betydning revisjonen har i det økonomiske liv og samfunnet forøvrig, og de skadevirkninger sviktende revisjon kan føre til»* (avsnitt 37) at Høyesterett finner grunn til å tillegge momentet avgjørende vekt.⁴⁵

Det ble lagt til grunn at det ikke forelå mangler av betydning i forhold til foretakets manualer og opplæring av de som skulle utføre revisjonen, jf. avsnitt 30. Det forelå også intern og ekstern kontroll med utførelsen av revisjonen, og foretakets rutiner og prosedyrer ble vurdert som tilfredsstillende av Kredittilsynet. Likevel hadde *«den samme svikten kun-*

---

⁴⁵ Spørsmålet er av interesse for problemstillingen om hvorvidt skyld hos de styrende organer øker straffverdigheten på foretakets hånd, og således medfører en begrensning i betydningen av adekvate foranstaltninger, men det er en drøftelse som ville sprengte rammene for denne fremstillingen.

net skje to år på rad» (avsnitt 38), til tross for at ansvarlig revisor utførte revisjonen i samarbeid med to statsautoriserte revisorer. Etter Høyesteretts syn var gjerningsmannens overordnede stilling i selskapet også et moment som var *«egnet til å trekke i retning av foretaksstraff»* (avsnitt 40). Det kan tale for at kravene skjerpes når overtredelsen er begått av en person med betydelig kontroll- og instruksjonsmyndighet, da hans posisjon medførte mulighet og evne til å påvirke utformingen av kontrolltiltakene.

Det kan synes tilfeldig og stridende mot den allmenne rettsfølelse at et selskap som tilsynelatende hadde truffet alle nødvendige foranstaltninger, og således ikke kan klandres for overtredelsen, skal ilegges straff. Imidlertid taler det faktum at saksforholdet plasseres i kjernen av foretaksansvarets virkeområde, og den generelle preventive virkning for at allmennpreventive hensyn tillegges større vekt. Førstvoterende uttaler at *«foretaksstraff vil sikre en generell preventiv virkning uten hensyn til hvilke øvrige virkninger en overtredelse vil kunne ha i det enkelte tilfellet»*, og slutter seg til mindretallet i lagmannsretten som uttaler at *«dette viser at det ikke er tilstrekkelig å vise til gode manualer for hvordan ting skal gjøres. Etterlevelsen av manualene er avgjørende [...] Det bør i sterkere grad fokuseres på den objektive risiko for manglende etterlevelse for å oppnå en sterkere preventiv effekt»* (avsnitt 40).⁴⁶ Formålet med å tillegge den allmennpreventive virkning avgjørende vekt, er således at man ønsker at foretakene i enda større grad skal sikre at etterlevelsen av instruksene opprettholdes, og særlig der risikoen for skadeforvoldelse er høy.

4.5.3 Hvor konkrete instruksjoner og retningslinjer kreves?

I Rt 2007 s. 1684 (heretter Ammoniakk-dommen) fremgår det at som utgangspunkt *«er det naturlig å gå ut fra at en arbeidsgiver i liten grad kan forutse at en arbeidstaker handler i strid med en konkret instruks.»* (avsnitt 31)

Avgjørelsen dreier seg om manglende retningslinjer, opplæring og internkontroll ved et firma som drev med installasjon og service av kjøleanlegg. Det straffbare forhold var overtredelse av forurensingsloven § 78. Den ansatte hadde på forhånd varslet at han kom til å helle fat

---

⁴⁶ Lagmannsrettens dom LB-2007-22079 av 15.10.12

med ammoniakk ut i en elv, og brøt en konkret instruks som skulle forhindre dette. Det er på det rene at foretak vil bli bedømt strengt ved brudd på denne loven, jf. forarbeidene (NUT-1977-1) hvor det fremgår at «*det må være hovedregelen at selskapsstraff idømmes når det først foreligger en overtredelse av loven*». Men fordi regelen bygger på klare uttalelser i forarbeidene til en bestemt lov, kan den ikke ukritisk overføres til andre rettsområder, jf. Revisordommen (avsnitt 25).

Generelt sett vil det derfor lettere kunne ilegges ansvar ved brudd på *generell instruks* enn når det er tale om brudd på et konkret pålegg om å utføre en arbeidsoppgave på en bestemt måte.» Dette tyder på at domstolene vil stille krav om at et generelt utformet antikorrupsjonsprogram må følges opp og bygges ut med mer konkrete instruks og retningslinjer. Det er heller ikke gitt at konkrete instruks er tilstrekkelig til å unngå straffansvar.⁴⁷ I Ammoniakk-dommen ble straff idømt, til tross for at den ansatte ignorerte en konkret instruks.

Instruksen var ifølge Høyesterett «*lite spesifikk og manglet konkret oppfølging*.» Muntlig instruks ble ansett utilstrekkelig i den sammenheng den ble gitt, da det «*lett kan oppstå uklarheter og misforståelser*» ved bruk av muntlig form. Høyesterett kan følgelig stille strenge krav til instruks og oppfølging ved brudd på bestemmelser til *vern om samfunnsinteresser*. Bestemmelsene om korrupsjon bygger også på slike hensyn, og selv om man er avskåret fra å presumere foretaksstraff for korrupsjon, er det avgjørende for bedrifter som ønsker å redusere risikoen for domfellelse å ta dette i betraktning.

4.5.4 Norconsult-dommen – høy grad av risiko og «røde flagg»

Vi har nå sett hvordan Høyesterett stiller krav til konkretisering av prosedyrer og tiltak. Følgende avsnitt tar sikte på å belyse hvorvidt «røde flagg» og høy grad av risiko kan medføre skjerpede krav til bedrifters forebyggende tiltak.

Som nevnt er Borgarting lagmannsretts dom mot Norconsult av 2012 den eneste fellende dom for foretaksstraff for korrupsjon. Dommen ble anket etter frifinnelse i tingretten, og

---

⁴⁷ Det fremheves i forarbeidene til ny straffelov at det kan «*tenkes handlinger i strid med instruks som det er naturlig at foretaket holdes ansvarlig for*», jf. Ot.prp.nr 90 (2003-2004)

har et konkret faktum som omhandler forhold som ligger 10 år tilbake i tid. Den har således begrenset rettskildemessig vekt, men enkelte uttalelser er illustrerende for hvordan instruksjons- og kontrollrutiner kan tillegges vekt av Høyesterett, på lik linje med bidrag fra juridisk teori. Saken omhandler bestikkelse av offentlige ansatte i Tanzania, i forbindelse med et vann- og avløpsprosjekt i 2003. På grunnlag av bestikkelser begått av to ansatte i Norconsult ble det tatt ut tiltale mot Norconsult og nedlagt påstand om foretaksstraff.

I dommen er lagmannsretten kritisk til de rutiner og retningslinjer – eller mangelen på dette – som eksisterte i bedriften på tiden for overtredelsen. Det fremgår av dommen at det eksisterte etiske retningslinjer da handlingene ble begått i 2003, men disse manglet bestemmelser som *«uttrykkelig omhandlet korrupsjon»*.⁴⁸ Det uttales at *«korrupsjon burde vært tatt opp eksplisitt i de etiske retningslinjene»*, og det ble blant annet lagt stor vekt på at Norconsult opererte i et område hvor det var *«kjent at korrupsjon har vært og fortsatt er et betydelig problem»*. Kunnskap om at man befinner seg i korrupsjonsutsatte områder og andre, tilsvarende «røde flagg» må således innebære at kravet til aktsomhet og en tydelig antikorrupsjons-strategi skjerpes. Tilsvarende må det kreves at bedrifter med forretningsvirksomhet i sterkt korrupsjonsutsatte land sørger for tettere oppfølging av sine ansatte, og tilrettelegger for at rapportering og varsling kan skje, jf. arbeidsmiljøloven §3-6 om varsling. Støtte for dette synspunktet finnes i den tidligere omtalte Ammoniakk-dommen. Høyesterett la i denne saken avgjørende vekt på den høye graden av *risiko for overtredelse*. Spørsmålet for Høyesterett i denne saken var hvorvidt reaksjonen fra foretakets side i tilstrekkelig grad reduserte påregneligheten for overtredelse, i forhold til risikoen for skadeforvoldelse. Det har formodningen for seg at Høyesterett vil legge tilsvarende vekt på graden av risiko forbundet med bestemte land og områder, når overtredelsen er korrupsjon. «Risk assessment» er likeledes et relevant moment etter UK Bribery Act, og kan defineres som å identifisere, evaluere og beregne graden av risiko forbundet med en situasjon, og å vurdere hvilken grad av risiko som anses akseptabel. Det kan hevdes at kravet til en slik risikovurdering vil variere for ulike foretak, avhengig av omfang, driftens dominerende

---

⁴⁸ LB-2011-148517

karakter og i hvilket område driften forgår. Desto større risiko man er utsatt for, desto større krav må stilles til de foranstaltninger som bør treffes for å minimere den.

4.5.5 Foretaksstraffens kjerneområde og brudd på bestemmelser til vern om samfunnsinteresser

Det kan naturligvis ikke trekkes sikre konklusjoner om hvordan Høyesterett vil forholde seg i spørsmål om korrupsjonssaker basert på Revisordommen, fordi den har et spesielt faktum og gjelder overtredelse av andre straffebud. Imidlertid kan det trekkes linjer mellom rettsområdene, da Revisordommen omhandler forhold som er underlagt økonomisk- og samfunnsregulerende lovgivning. Slik det fremgår av forarbeidene til strl § 48b, er dette er hovedområdet for foretaksansvaret.⁴⁹ Korrupsjon utgjør i følge Europarådskonvensjonens fortale en trussel mot *«rettsikkerheten, demokratiet og menneskerettighetene, undergraver godt styresett og sosial rettferdighet, virker konkurransevidende, hindrer økonomisk utvikling og setter stabiliteten til demokratiske institusjoner og samfunnets fundament i fare»*. De sterkt samfunnsskadelige virkninger av korrupsjon tilsier at normen legges nært opp til normen for foretaksstraffens kjerneområde. Betydelig skadepotensiale taler for at allmennpreventive hensyn tillegges særlig vekt, slik at straff lettere vil ilegges. Dette følger av Revisordommen hvor «de skadevirkninger sviktende revisjon kan føre til» får betydning for hensiktsmessighetsvurderingen.

Dette medfører at rettsområdene i noen grad er sammenlignbare, og at noen av de samme hensyn vil gjøre seg gjeldende ved vurderingen av disse. Gjennomgangen av Revisordommen har vist at Høyesterett bedømmer overtredelser på foretaksstraffens kjerneområde strengt, og det er grunn til å anta at korrupsjonshandlinger også vil bli bedømt på tilsvarende måte ved vurderingen av hensiktsmessigheten av foretaksstraff. Det fremgår av Norconsultsaken at retten anser korrupsjon i utviklingsland som *«meget alvorlig og samfunnsskadelig»*, og at *allmennpreventive hensyn* gjør seg sterkt gjeldende i saker som omhandler bestikkelse av offentlig tjenestemann.⁵⁰ Som vist ovenfor, er det nettopp hensynet

---

⁴⁹ NOU 1989: 11 s. 12

⁵⁰ LB-2011-148517

til overtredelsens samfunnsskadelige virkning som får avgjørende vekt for utfallet i Revisordommen. Det kunne ikke være avgjørende at *«det kan være vanskelig [...] konkret å påvise hva som bør gjøres annerledes»*. Det ble således lagt større vekt på den manglende etterlevelse av foretakets manualer, samt overtredelsens grovhet. Det er på det rene at Norconsult manglet adekvate foranstaltninger for å forebygge korrupsjon. Det kan trekke i retning av at utfallet for Norconsult i Høyesterett vil bli det samme som i lagmannsretten, når det i Revisordommen forelå instruksjon- og kontrollrutiner, og resultatet likevel ble domfellelse.

4.5.6 Isras-dommen - konkret vurderingssvikt

Både reelle hensyn og prevensjonshensynet tilsier imidlertid at tiltak som utarbeidelse av et antikorrupsjonsprogram, fulgt opp i praksis av konkrete instruksjoner, opplæring og veiledning bør være av betydning. Dersom disse foranstaltningene ikke blir tillagt vekt i hensiktsmessighetsvurderingen, vil resultatet kunne bli det motsatte av det ønskelige. Såfremt foretakene ikke ser det som formålstjenlig å bruke ressurser på å utarbeide antikorrupsjonsprogrammer og sørge for intern opplæring, vil dette kunne bli nedprioritert på sikt, og lovens formål motarbeides. Knut Høivik støtter dette synspunktet i sin avhandling; *«Dersom et foretak har implementert forsvarlige rutiner for ansettelser, opplæring, retningslinjer, tilsyn og kontroll, og det likevel begås et lovbrudd på vegne av foretaket, kan det hevdes at dette leddet i foretaksstraffens preventive begrunnelse svikter.»*⁵¹

Et eksempel på at det allmennpreventive hensyn ikke får like stor gjennomslagskraft i alle tilfelle, finner vi Rt 2013 s. 312. Saken gjelder takras fra bygård i Oslo den 16.03.2010. Dommen omtales i det følgende som Isras-dommen.⁵² Her hadde en sneskavl bygget seg opp over noe tid, uten at den vedlikeholdsansvarlige hadde avdekket forholdet ved inspeksjon. Det dannet seg en isklump av skavelen som raste ned, og førte til at en person ble sterkt skadet og invalidisert. Spørsmålet for Høyesterett var om foretaket kunne ha forebygget gjennom mer utførlige instruksjoner, og foretaksstraff av den grunn burde ilegges.

---

⁵¹ Høivik (2010) s. 223

⁵² Rt 2013 s. 312

Avgjørelsen er av nyere dato enn Revisordommen, og mindretallet referer til den ved drøftelsen av hensiktsmessighetsvurderingen etter strl § 48b. Førstvoterende i Israsdommen tar utgangspunkt i prevensjonshensynet, og uttaler at «*straffansvar [...] kan nok medvirke til å innskjerpe betydningen av gode inspeksjons- og rydderutiner*», jf. dommens avsnitt 39. Dette argumentet ble avgjørende for Høyesterett i Revisordommen, dog fremgår det ikke direkte av førstvoterendes votum at denne avgjørelsen er tatt i betraktning. Derimot synes momentet i litra c å tillegges noe større vekt enn prevensjonshensynet, i motsetning til hensiktsmessighetsvurderingen i Revisordommen. Det fremgår av førstvoterendes videre drøftelse, hvor det uttales at den aktuelle hendelse var «*holdt for usannsynlig i bransjen*» inntil ulykken den aktuelle vinteren. At erfaring ikke tilsa skjerpede rutiner, trakk i retning av frifinnelse. Likeledes talte det faktum at det dreide seg om en «*konkret vurderingssvikt fra den som utførte inspeksjonen*» mot hensiktsmessigheten av foretaksstraff. Dette begrunnes i at denne type vurderingssvikt ikke var noe «*foretakets ledelse [...] godt kunne forventes å skulle ha forebygget gjennom mer utførlige instruks*».

Her skiller dommens argumentasjon seg fra den tidligere omtalte Ammoniakkdommen, hvor ansvar ble ilagt til tross for at det forelå en konkret instruks. Det kan anføres at flertallet gjør en risikobasert tilnærming, slik at kravene skjerpes med graden av risiko som er involvert. Høyesterett ilegger således foretaksstraff til tross for brudd på en konkret instruks i Ammoniakkdommen, og unnlater å bruke kompetansen i Israsdommen, hvor det ikke forelå konkret instruks for inspeksjon av den aktuelle bygningen. I Ammoniakkdommen var risikoen for overtredelse høy, idet den ansatte hadde varslet at han kom til å helle innholdet av fatene ut i elven. Påregneligheten for skadeforvoldelse var langt mindre i Israsdommen, hvor selskapets rutiner «*var på høyde med det andre store gårdeiere i Oslo praktiserte*», og det forelå ingen umiddelbar fare for overtredelse. Det viser at kravene kan variere noe ut fra hvilket livsområde man befinner seg på, tatt i betraktning at det i tillegg dreier seg om ulike faktum. Av forarbeidene fremgår det at straffansvarets hensiktsmessighet beror på en

bred, skjønnsmessig vurdering, og ovenstående drøftelse av rettspraksis viser at Høyesterett er lojal mot dette synspunktet i sine avgjørelser.⁵³

Isras-dommen er et eksempel på at en konkret vurderingssvikt ikke nødvendigvis tilsier at det *generelt* foreligger manglende etterlevelse av selskapets manualer. Forholdet skiller seg her fra Revisordommen, hvor den manglende etterlevelse strakte seg over to år, og ikke ble avdekket til tross for at gjerningsmannen var en del av et team.

Dommen kan ses som en modifikasjon av de relativt strenge krav som kan utledes av Revisordommen. Her sluttet Høyesterett seg til mindretallet i lagmannsretten, hvor den uttaler at «*muligheten for å bli utsatt for straffesanksjoner uten at det har vært noe å bebreide foretaket vil gi et sterkere incitament enn ellers til å forhindre lovovertridelser*». Kontroll- og instruksjonsmomentet slik det fremgår av litra c, må imidlertid ses som en forlengelse av prevensjonshensynet, og dette hensynet bør alltid tas i betraktning under vurderingen av momentet i litra c, jf. ovenstående drøftelse. Dersom straffansvar formodes ilagt uten hensyn til de tiltak bedriftene har implementert, faller det på sin egen urimelighet at det ved dette skulle oppstå et sterkere incitament til å forhindre lovovertrivelse. Det fremgår av forarbeidene at «*den preventive effekten av straff vil være liten hvis foretaket ikke har særlig store påvirkningsmuligheter for å forhindre gjentakelser*».⁵⁴ Asbjørnsen ser ut til å dele oppfatningen av betydningen av litra c, og finner støtte i Straffelovkomisjonens uttalelser når han skriver at «*dette er det sentrale momentet i strl. § 48 b. Momentet bør ha stor vekt ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal ilegges*».⁵⁵

Hensynet til rettferdighet tilsier at straffverdighet for individets handlinger ikke automatisk medfører straffverdighet på foretakets hånd, og taler for at foretaket i disse tilfeller bør frifinnes.⁵⁶ Forarbeidene forutsetter at det tas hensyn til denne distinksjonen ved hensiktsmessighetsvurderingen, og det uttales at det «*bør normalt ikke få betydning om en ansatt*

⁵³ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 22

⁵⁴ NOU 1989: 11 s. 19

⁵⁵ Asbjørnsen (1995)

⁵⁶ Asbjørnsen (1995) s. 104

har opptrådt meget skjødesløst» såfremt «foretaket har gjort alt som med rimelighet kan kreves for å hindre lovbrudd.» I Revisordommen var revisjonen utført på en særdeles skjødesløs måte, idet *«det dreide seg om poster i regnskapet som det for enhver revisor må fremstå som helt vesentlig å kontrollere».*⁵⁷ Saksforholdets fremstår som helt spesielt, overtredesens grovhet tatt i betraktning og dette medførte at Høyesterett tillegger § 48b litra b betydelig vekt. Som nevnt var det også på det rene at selskapet hadde adekvate foranstaltninger på plass, selv om etterlevelsen av disse var mangelfull. I tråd med dette synspunkt synes kravene til kontroll- og instruksjonsrutinene å være noe mildere etter Isras-dommen, hvor *riskoen for overtredelse* ble ansett for å være lav.

4.5.7 Straffeloven 2005

I den nye straffeloven er strl. § 48b foreslått videreført som § 28. Ved ikrafttreddelsen av den nye loven er meningen å videreføre gjeldende rett, slik at de redaksjonelle endringene ikke medfører endringer i rettstilstanden. I Isras-dommen (avsnitt 16) legger Høyesterett vekt på ordlyden i lovteksten og forarbeidene til den nye straffeloven som enda ikke er trådt i kraft. Den rettskildemessige *vekt* av slike forarbeider vil antagelig være på nivå med etterarbeider. Denne rettskildefaktoren spiller en relativt beskjeden rolle i forhold til høyesterettspraksis, lovens ordlyd og dens forarbeider, men det er likevel hensiktsmessig å drøfte hvorvidt denne kilden gir et relevant bidrag til vår problemstilling.

I proposisjonen fremheves den nære sammenheng med straffens preventive effekt, jf. litra a under redegjørelsen for § 28 litra c. Utsagnet «straffen kan neppe sies å ha en preventiv effekt dersom foretaket ikke har mulighet til å forebygge tilsvarende straffbare handlinger i fremtiden» støtter opp under synspunktet forfektet i drøftelsen over, jf. Isras-dommen som legger seg på linje med proposisjonen. Det fremheves i forarbeidene at momentet i litra c får særlig betydning ved vurderingen av straffverdighet på foretakets hånd, i likhet med Asbjørnsen og forarbeidene til den gjeldende straffelov.⁵⁸

---

⁵⁷ Revisordommen avsnitt 41

⁵⁸ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 432 og NOU 1989: 11 s. 19

Forarbeidene bærer preg av at lovgiver har tatt i betraktning den foreliggende rettspraksis under strl § 48b ved utformingen av lovforslaget. Det fremgår ikke eksplisitt, men synspunktet om at foretaket bør gjøres ansvarlig dersom det hadde særlig oppfordring til å forhindre og forutse instruksbrudd, har likhetstrekk med vurderingen Høyesterett gjør i Rt 1993 s. 459, som gjaldt overtredelse av tolloven. I dommen ble det lagt vekt på at den ansatte hadde brutt en konkret instruks om fortolling, og at firmaet ikke hadde dratt fordel av den manglende fortolling. Her uttales at «*selskapet hadde gjort alt det kunne for å sikre korrekt behandling ved utlevering av tollpapirer og instruks om tollklarering, en instruks man måtte kunne regne med at ville bli fulgt*». Det er ifølge proposisjonen naturlig å ilegge straffansvar der foretaket «*kunne ha forutsett instruksbruddet eller burde hatt bedre kontrollrutiner*».⁵⁹ Formuleringen innebærer at kravet stadig er ment å være strengt, men det åpnes imidlertid ved dette for muligheten til å unngå straffansvar ved implementering av adekvate tiltak.

5 UK Bribery Act

5.1 Innledning – verdens strengeste korrupsjonslov

Utenfor Norden har foretaksstraff fra gammelt av vært mest utbredt i de anglosaksiske rettssystemene. Disse rettsreglene kan få betydning for mange norske bedrifter og organisasjoner som på ulikt vis opererer under britisk og amerikansk jurisdiksjon. Kravene til territorial tilknytning er i mange tilfeller små, eksempelvis er handel i amerikanske dollar nok til å gi amerikanske myndigheter jurisdiksjon over forholdet. Som vi skal se gis den britiske

---

⁵⁹ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 432

Bribery Act et vidt virkeområde etter dens Section 7 sammenholdt med Section 12. UK Bribery Act (heretter UKBA) av 2010 erstatter de tidligere bestemmelsene om straffansvar for korrupsjon under Public Bodies Corrupt Practices Act av 1889, Prevention of Corruption Act av 1906 og Prevention of Corruption Act av 1916 (under samlebetegnelsen Prevention of Corruption Acts 1889 to 1916) med et nytt, samlet regelsett.

UKBA er regnet for å være verdens strengeste korrupsjonslov. Det er derfor interessant å undersøke hvorvidt kravene som stilles etter UKBA også er tilstrekkelige etter norsk rett. Vi har sett på hva som kan utledes av norske rettskilder, og i det følgende vil det britiske regelverket være gjenstand for drøftelse. Det vil gis en kort oversikt over straffebestemmelsene for korrupsjon, samt jurisdiksjon og virkeområde, og en mer utførlig drøftelse av hjemmelen for foretaksstraff i Section 7. Et særlig fokus vil ligge på Section 9 (Guidance) som inneholder retningslinjene til de påkrevde «*adequate procedures*» etter Section 7 (2). For å belyse likhetstrekk og forskjeller vil jeg fortløpende forsøke å trekke linjer mellom de to regelverkene, med referanser til de rettsregler som følger av norsk rett.

5.2 Lovens virkeområde

Loven gjelder i England og Wales, samt Skottland og Nord-Irland, jf. Section 18 (1).⁶⁰

Bestemmelsen om foretaksstraff⁶¹ har et vidt anvendelsesområde. Det vil være tilstrekkelig at den som betaler en bestikkelse er assosiert med en juridisk person som utøver sin virksomhet, eller deler av sin virksomhet, i Storbritannia. Dette medfører at alle selskaper og organisasjoner som utfører noen del av sin virksomhet i Storbritannia, vil kunne rammes av hjemmelen for foretaksstraff, uavhengig av hvor de er stiftet eller har hovedkontor, og uavhengig av hvor den påståtte bestikkelsen fant sted.⁶²

---

⁶⁰ UKBA (2010) Section 18

⁶¹ UKBA Section 7

⁶² Jf. UKBA Sections 12 (5) og 7 (5)

En uttalelse av Richard Alderman, Director of Serious Fraud Office (heretter SFO), illustrerer den problemstilling foretak står overfor ved vurderingen av lovens virkeområde; *"Don't rely on a very technical approach to the Bribery Act to try and persuade yourself that you're outside the scope of the Act. The safe working assumption is that if you have got a UK presence in one way or another then you are within the scope of the Bribery Act. Don't take the risk of thinking we have this clever interpretation by clever lawyers that tells us we are outside and therefore we are free to carry on bribing. That's very unsafe."*⁶³

Alderman er i intervjuet tydelig på at SFO vil vise stor interesse for utenlandske firmaer som på noen måte driver virksomhet innenfor den britiske økonomien. Det vil i følge ham være tilstrekkelig til å vekke SFOs interesse at utenlandske selskaper finansieres i, eller har konsernfunksjoner i Storbritannia.

5.3 De generelle «Offences» etter UKBA

Storbritannia har ratifisert de samme internasjonale konvensjoner om korrupsjon som Norge. Dette er en av grunnene til at bestemmelsene i hovedsak rammer de samme handlinger, og stiller de samme vilkår for straffansvar. Imidlertid er bestemmelsene lovteknisk svært ulike, hvilket er en naturlig konsekvens av forskjellene mellom kontinental lovgivningsteknikk og common law etter de anglosaksiske rettssystemene.

UKBA oppstiller fire ulike straffehjemler, hvorav tre omfatter overtredelser begått av individer, og en om straffansvar for foretak⁶⁴. I likhet med den norske straffeloven, sanksjonerer UKBA aktiv korrupsjon, jf. Section 1; «offences of bribing another person», og

---

⁶³ <http://www.trust.org/trustlaw/news/the-complinet-interview-richard-alderman-director-of-the-serious-fraud-office>

⁶⁴ Straffebestemmelsene for overtredelse av individer kan også ramme foretak, da disse også er underlagt «case law». Foretaket kan være ansvarlig for handlinger begått av fysiske personer som besitter styrende funksjoner i organisasjonen. I Storbritannia følger dette av *Tesco Supermarkeder Ltd. vs Natrass*. (1972) AC 153,

passiv korrupsjon jf. Section 2; «offences relating to being bribed». Utover dette straffansvaret oppstilles en separat hjemmel for bestikkelse av utenlandsk, offentlig tjenestemann, jf. Section 6; «bribery of foreign public officials».

5.4 Section 7; «Failure of commercial organisation to prevent bribery»

Av særlig interesse for vår problemstilling er Section 7 om foretaksstraff. Den lyder:

Failure of commercial organisations to prevent bribery

(1) A relevant commercial organisation (“C”) is guilty of an offence under this section if a person (“A”) associated with C bribes another person intending;

- (a) to obtain or retain business for C, or
- (b) to obtain or retain an advantage in the conduct of business for C.

(2) But it is a defence for C to prove that C had in place adequate procedures designed to prevent persons associated with C from undertaking such conduct.

(3) For the purposes of this section, A bribes another person if, and only if, A

- (a) is, or would be, guilty of an offence under section 1 or 6 (whether or not A has been prosecuted for such an offence), or
- (b) would be guilty of such an offence if section 12(2)(c) and (4) were omitted.

(4) See section 8 for the meaning of a person associated with C and see section 9 for a duty on the Secretary of State to publish guidance.

(5) In this section

“partnership” means;

(a) partnership within the Partnership Act 1890, or

(b) a limited partnership registered under the Limited Partnerships Act 1907, or a firm or entity of a similar character formed under the law of a country or territory outside the United Kingdom,

“relevant commercial organisation” means;

(a) a body which is incorporated under the law of any part of the United Kingdom and which carries on a business (whether there or elsewhere),

(b) any other body corporate (wherever incorporated) which carries on a business, or part of a business, in any part of the United Kingdom,

(c) a partnership which is formed under the law of any part of the United Kingdom and which carries on a business (whether there or elsewhere), or

(d) any other partnership (wherever formed) which carries on a business, or part of a business, in any part of the United Kingdom, and, for the purposes of this section, a trade or profession is a business.

Bestemmelsen er et utslag av det såkalte prinsipalansvaret, et ansvar som i Storbritannia er mest utbredt på området økonomisk reguleringslovgivning. Det personlige element som normalt ligger i straffebudets gjerningsbeskrivelse er her erstattet med objektivt ansvar som tilskrives foretaket som subjekt.⁶⁵ Til tross for de grunnleggende ulikhetene mellom det norske rettssystemet og britisk common law, er det objektive elementet i dette henseende en fellesnevner for de to.⁶⁶

Section 7 rammer *unnlatelsen av å forhindre korrupsjonshandlinger*, jf. ordlyden i overskriften; «failure of commercial organisation to prevent bribery.» Allerede her kan det utle-

---

⁶⁵ Jf. Simester and Sullivan s. 273

⁶⁶ Jf. Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 18

des at foretaket som sådan plikter å forebygge og forhindre korrupsjon, dersom det skal unngå straffansvar. Plikten til å implementere forebyggende foranstaltninger får således et mer tydelig fokus enn den gjør etter den norske straffeloven, hvor plikten kan utledes av et av momentene i hensiktsmessighetsvurderingen etter § 48b, sammenholdt med rettspraksis.

Vår generelle hjemmel for foretaksstraff har en side til hensynet til opplysning og informasjon, som dens kritikere hevder blir nedprioritert ved den type løsning man har valgt i Norge.⁶⁷ Eksempelvis ble det ved vedtakelse av straffelovens alminnelige regler om foretaksstraff inntatt en henvisning til strl §§ 48a og 48b i arbeidsmiljøloven § 87, som nå er videreført som § 19-3. Bestemmelsen gir ikke i seg selv hjemmel for illeggelse av straffansvar, men eksisterer kun på grunnlag av opplysningshensyn.⁶⁸

På den annen side kan UKBA Section 7 virke noe mer vanskelig tilgjengelig, både for personer uten juridisk bakgrunn og kontinentalt skolerte jurister, da mangelen på forarbeider og andre utfyllende rettskilder medfører et behov for mer omstendelige lovbestemmelser etter anglosaksisk rett. Bestemmelsen omfatter således ikke bare gjerningsbeskrivelsen for foretaksansvar, men også legaldefinisjoner, typetilfeller, jurisdiksjon og henvisninger til relevante bestemmelser. Disse ulikhetene mellom rettssystemene, sammenholdt med den vide jurisdiksjonen for foretaksstraff, fører til at norske bedrifters behov for en klar forståelse av rettsstillingen forsterkes.

---

⁶⁷ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 8 «Det kan dessuten være lettere å overse muligheten for foretaksstraff når den ikke framgår av det aktuelle straffebudet.»

⁶⁸ Ot.prp.nr.49 (2004-2005) s. 293

Foretaket kan i utgangspunktet straffes etter Section 7 (1) dersom vilkårene etter denne bestemmelsen er oppfylt;

A relevant commercial organisation ("C") is guilty of an offence under this section if a person ("A") associated with C bribes another person intending—

- (a) to obtain or retain business for C, or
- (b) to obtain or retain an advantage in the conduct of business for C.

Det er ikke en forutsetning etter Section 7 at noe enkeltindivid er domfelt for overtredelsen, og foretaksstraff kan idømmes selv om handlingen ikke er ulovlig i det landet overtredelsen ble begått. For påtale etter Section 7 kreves kun at handlingen ville ha konstituert et lovbrudd i henhold Section 1 eller Section 6 hvis det var begått i Storbritannia.⁶⁹ Dersom påtalemyndigheten ikke kan bevise dette utover enhver rimelig tvil, vil illeggelse av foretaksstraff ikke være aktuelt.⁷⁰

Ytterligere kreves det at handlingen er forøvd på vegne av en «relevant commercial organisation», slik dette er definert i Section 7 (5). Definisjonen er vid, og strekker seg fra et organ eller et partnerskap dannet i medhold av lov i Storbritannia, som driver virksomhet (enten i Storbritannia eller andre steder) til enhver annen juridisk person eller partnerskap (uavhengig av hvor disse er dannet), som utøver en virksomhet eller *en del av en virksomhet* i noen del av Storbritannia.⁷¹ Loven definerer ikke "en del av en virksomhet", og dermed bør foretak utvise forsiktighet ettersom blant annet følgende tilfeller kan rammes av bestemmelsen:

- ♣ Der foretaket har en representant eller filial i Storbritannia,

---

⁶⁹ Jf. Section 7 (3)

⁷⁰ Jf. UKBA Guidance s. 9

⁷¹ Dette vil tolkes vidt, slik at organisasjoner som hovedsakelig oppfyller veldedige, pedagogiske eller offentlige funksjoner også kan rammes dersom de deltar i kommersiell virksomhet.

- ⤴ der foretaket benytter seg av en britisk agent som utfører oppdrag på foretakets vegne, for eksempel salg og annen videreformidling,
- ⤴ der det eksisterer britiske datterselskap, eller
- ⤴ der det eksisterer enhver annen form for påviselig tilstedeværelse av et foretaks virksomhet.⁷²

Unntaket fremgår imidlertid av Section 7 (2);

But it is a defence for C to prove that C had in place adequate procedures designed to prevent persons associated with C from undertaking such conduct.

Det følger av Section 9 (1) at Secretary of State plikter å utarbeide retningslinjer for utarbeidelse av slike prosedyrer, jf. ordlyden «must publish guidance about procedures that relevant commercial organisations can put in place to prevent persons associated with them from bribing». Disse retningslinjene følger av UK Bribery Act - Guidance, som ble publisert 30. mars 2011.⁷³ Denne fungerer som et viktig redskap både ved tolkningen av Section 7, men også ved utarbeidelsen av selskapers antikorrupsjonsprogram. For drøftelsen av kravene etter britisk rett vil innholdet i Guidance være av stor betydning, da saker omfattet av UKBA Section 7 enda ikke har vært prøvd for domstolene, og det således ikke foreligger relevant rettspraksis.

---

⁷² Imidlertid fremgår det av Guidance at børsnotering på London Stock Exchange ikke i seg selv er tilstrekkelig til at virksomheten anses utøvd eller delvis utøvd i Storbritannia, jf. Guidance s. 15 og 16. Likeledes vil det å ha et britisk datterselskap ikke *i seg selv* bety at et morselskap har virksomhet i Storbritannia, siden et datterselskap kan opptre uavhengig av dette eller andre selskaper i konsernet.

⁷³ <http://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf>

5.5 "Adequate procedures" – hvilke prosedyrer kreves for å oppnå «a full defence» etter Section 7?

5.5.1 Bakgrunn for unntaket i Section 7 (2)

For å balansere lovens strenge bestemmelser med den objektive risiko for isolerte, uforutsigbare tilfeller av korrupsjon, har lovgiver derfor oppstilt et unntak i Section 7, som ved etterlevelse medfører en beskyttelse mot straffeforfølgelse. Til tross for at full bekjempelse av korrupsjon er lovens formål, er meningen likevel ikke å ramme veldrevne foretak med UKBAs fulle styrke, dersom det begås en isolert korrupsjonshandling på deres vegne. Det fremheves imidlertid at dette forsvaret også er inntatt i bestemmelsen for å skape et incentiv til å sørge for adekvate prosedyrer for å forhindre korrupsjon. Lovens formål springer således ut av prevensjonshensyn. Som vist i drøftelsen over er dette også hovedformålet bak de norske straffebestemmelsene.

Lovgiver er bevisst på at loven oppfattes som streng, også i forhold til amerikanske FCPA, som lenge har vært ansett som verdens strengeste korrupsjonslov. Det erkjennes at lovens formål vil motvirkes dersom foretakene ikke gis incentiver til å forebygge korrupsjon, ved at alle tilfeller rammes uavhengig av hvilke tiltak man har iverksatt, jf. punkt 11 på s. 8 i Guidance. I den forbindelse er Høyesteretts standpunkt slik det fremgår av Isras-dommen av interesse. Som nevnt fremgår det av uttalelsene i dommen at det også etter norsk rett går en grense for hvor strenge krav til foranstaltninger som kan pålegges.

Av effektivitetshensyn vektlegges "self report" i forbindelse med etterforskningen, og retningslinjer hvor det legges til rette for slik selvangivelse anses som positivt og som en mulig formildende omstendighet. I følge Guidance vil samarbeidsvilje og åpenhet i forbindelse med en etterforskning også bli tatt hensyn til, ved beslutningen om hvorvidt rettsforfølgelse anses hensiktsmessig⁷⁴. Det er usikkert hvorvidt dette vil bli vektlagt i like stor grad for norske domstoler, men slike omstendigheter kan også etter norsk rett medføre at nedsettelse av straff. For strl § 48as vedkommende vil åpenhet og samarbeidsvilje og til sakens oppklaring være et relevant hensyn under hensiktsmessighetsvurderingen, og således også straffutmålingen, jf. strl § 48b., jf. forarbeidene.⁷⁵ I Norconsult-dommen ble det anført at Norconsults samarbeidsvilje til sakens oppklaring burde tale mot illeggelse av foretaksstraff. Lagmannsretten var i utgangspunktet positiv til Norconsults bidrag til sakens opplysning, men uttalte at de øvrige omstendigheter tilsa at foretakets «*evne og vilje til å trenge til bunns i saken var noe vaklende*». Lagmannsretten la til grunn at Norconsult innså muligheten for at forholdene i alle tilfelle ville bli avdekket, og at dette var den egentlige årsak til samarbeidsviljen. Av den grunn kunne ikke momentet tillegges vesentlig betydning.

Et slikt forsvar etter Section 7 vil i utgangspunktet være opprettholdt dersom bedriften har iverksatt *adekvate prosedyrer og tiltak for å forhindre korrupsjon*. Guidance tillater bedrifter å velge egne prosedyrer basert på seks viktige prinsipper, som behandles i det følgende. En fallgrube mange organisasjoner blir offer for er imidlertid at det utarbeides et program som ikke er skreddersydd for det konkrete foretaket, eller at antikorrupsjonsprogrammet ikke i tilstrekkelig grad er implementert nedover i organisasjonen. Retningslinjene er ikke ment å være uttømmelige, og hva som anses adekvat er gjenstand for en

---

⁷⁴ UKBA Guidance s. 8

⁷⁵ Jf. Ot.prp.nr 27 (1990-1991) hvor det uttales at såkalt amnesti for medvirkning til oppklaring av saken anses "fremmed for vårt system" og således ikke kan anbefales. Imidlertid uttales at dette ikke er "til hinder for at det ved reaksjonsfastsettelsen kan tas hensyn til graden av samarbeidsvilje hos gjerningspersonen under etterforskningen."

konkret vurdering i forhold til det enkelte foretak.⁷⁶ Uavhengig av størrelse og hvor i verden bedriften har sin virksomhet forventes det at alle involverte kjenner til antikorrupsjons-politikken, og at åpenhet og klarhet preger organisasjonsstrukturen. Ved drøftelsen av de seks retningslinjene vil løsninger i aktuelle selskapers antikorrupsjonsprogrammer være illustrerende, og fungere som eksempler på hvordan kravene er forsøkt etterlevd i praksis. Som nevnt innledningsvis til kapittelet om UKBA, finner jeg det hensiktsmessig for å belyse oppgavens problemstilling å trekke linjer til de norske reglene.

5.5.2 "Proportionate procedures" – en ramme for antikorrupsjonsprosedyrene

Ethvert foretak bør i forhold til Section 7 implementere konkrete, proporsjonale tiltak.⁷⁷ Imidlertid fremgår det at tiltakenes proporsjonalitet også refererer seg til den risiko virksomheten er utsatt for. Et lite foretak kan i utgangspunktet ha bruk for mindre omfattende prosedyrer, dersom informasjonsflyten i selskapet er god, og kommunikasjonen av antikorrupsjonspolitikken kan gjennomføres med enkle tiltak. Likevel vil kravet til prosedyrer skjerpes også for et mindre foretak der dette er avhengig av agenter og andre mellommenn på grunn av at virksomheten foregår i risikoområder eller på markeder forbundet med høyere risiko. Dette gjelder naturligvis også større selskaper, som i tilsvarende grad kan ha behov for å benytte seg av agenter og mellommenn. De større foretakene må imidlertid også ta i betraktning at risikoen øker med antall tilknyttede personer. Organisasjonsstrukturens kompleksitet og det økede antall potensielle overtredere medfører at kravene til en klar, tilgjengelig og praktisk gjennomførbar politikk skjerpes tilsvarende.

Statoil er et eksempel på et selskap av betydelig størrelse, med et omfattende antikorrupsjonsprogram⁷⁸. Programmets utforming består av 14 ulike seksjoner som dekker alt fra retningslinjer for personlig adferd til selskapets compliance-funksjoner og opplæring i be-

⁷⁶ UKBA Guidance s. 20

⁷⁷ Det opprinnelige utkastet til Guidance inneholdt ikke et eget prinsipp om proporsjonalitet. Dette kom inn i teksten etter forslag fra respondentene til en høring gjennomført av Justisministeriet i forkant av utgivelsen, jf. Response to Consultation s. 6. Prinsippet gjenfinnes forøvrig i de fem andre, slik at dette fremstår som en ramme for de prosedyrer som Guidance gir anvisning på.

⁷⁸ <http://www.statoil.com>

driften. Et omfattende arbeid ligger således til grunn for programmet. Virksomhetens markedsmessige utfordringer og globale tilstedeværelse tatt i betraktning, fremstår prosedyrene ikke bare hensiktsmessige men også som en nødvendig løsning for et foretak i Statoils størrelsesorden. De tiltak som programmet gjenspeiler er preget av det markedet selskapet opererer i, og gir uttrykk for en organisasjonskultur hvor fokus på etikk gjennomsyrrer alle ledd innenfor bedriften. Et annet selskap som opererer i høyrisiko-markeder og i mange situasjoner benytter seg av agenter og mellommenn er Petroleum Geo Services (PGS). Også dette selskapet har et offentlig tilgjengelig antikorrupsjonsprogram. Hensynet til proporsjonale tiltak fremgår av formålet med programmet, hvor det fremgår at "*The steps taken under these Procedures to prevent and detect corruption are to be proportionate to the respective identified corruption risks.*"⁷⁹

5.5.3 "Top-level commitment" – ledelsens rolle i antikorrupsjonsarbeidet

Guidance fremhever at arbeidet med å bekjempe korrupsjon i organisasjonen må starte på toppen. De styrende organer setter dagsordenen, og fremmer en kultur i organisasjonen som ikke aksepterer korrupsjonshandlinger. At prinsippet er nedfelt som et eget punkt kan hevdes å være overflødig, da etterlevelsen av de øvrige prinsipper så godt som umuliggjøres dersom det ikke påhviler ledelsen en plikt til styring og organisering av antikorrupsjonsarbeidet. Likevel er det et viktig punkt, nettopp på grunn av ledelsens unike evne til å påvirke og endre kulturen i et foretak. Det er fra toppen av organisasjonsstrukturen holdninger kommuniseres, på denne måten skapes ringvirkninger nedover i systemet. Dette gjelder uavhengig av foretakets størrelse som sådan. En formell uttalelse som kommuniseres på en hensiktsmessig måte kan være effektiv for å etablere en antikorrupsjons-kultur i et foretak, dersom de involverte blir gjort oppmerksom på den med jevne mellomrom, og den gjøres allment tilgjengelig. I Statoils program fremgår denne holdningen hos toppledelsen av en uttalelse av konsernsjef Helge Lund;

---

⁷⁹ <http://www.pgs.com>

*«Statoil er imot alle former for korrupsjon, og vil arbeide aktivt for å sikre at dette ikke skal forekomme i konsernets forretningsvirksomhet. Statoils holdning er at vi ikke bare skal overholde alle gjeldende lover og forskrifter men også handle på en etisk og sosialt ansvarlig måte i tråd med Statoils etiske retningslinjer for atferd.»*⁸⁰

Det antydes at man vil gå lenger enn det som kreves etter norsk lov, jf. ordlyden "ikke bare skal overholde alle gjeldende lover og forskrifter". Dette kan være en følge av at Statoil tar høyde for at selskapet også er underlagt amerikansk rett, jf. programmets punkt 4 s. 21. Imidlertid inneholder ikke programmet en egen behandling av det britiske regelverket, til tross for at det er revidert så sent som i 2012.

Allerede her fremgår et viktig poeng, idet Statoil ved å flagge sine holdninger for omverdenen viser at det klart tar avstand fra korrupsjon, og følgelig også potensielle samarbeidspartnere som er involvert i dette. Ved offentliggjørelsen av dokumentet levnes ingen tvil om Statoils holdning i denne relasjon, og ledelsen ansvarliggjøres ved offentliggjørelsen av sitt standpunkt.

"Top-level commitment" kan også være et relevant hensyn under hensiktsmessighetsvurderingen etter norsk rett, og det kan anføres at Ammoniakk-dommen gir støtte for dette syn. Til tross for at Høyesterett konkluderte med at det ikke er et vilkår for foretaksstraff at ledelsen har utvist skyld, ble ledelsens manglende styring vektlagt i negativ retning for foretaket. Førstvoterende uttaler i forbindelse med drøftelsen av tilknytningsvilkåret at "*Jeg er enig med lagmannsretten i at foretakets ledelse har gjort lite for å sikre at miljøet ikke skades.*" Tilsvarende kommer Høyesterett i Rt 1995 s. 278 til at foretaket ved ledelsen hadde forsømt å kommunisere klare instruksjoner. At ledelsens *forutsetning* var at arbeidet skulle utføres på en bestemt måte, var ikke tilstrekkelig. Den nødvendige opplæring, øvelse og instruksjon måtte kommuniseres fra ledelsen til de ansatte. Også i Revisordommen trakk

---

⁸⁰ Sitat konsernsjef i Statoil, Helge Lund, hentet fra fortalen i Statoils antikorrupsjonsprogram

gjerningsmannens ledende posisjon innen foretaket i retning foretaksstraff. Det fremgår imidlertid ikke av noen av de nevnte avgjørelser hvilke krav som stilles til ledelsens engasjement *utad*.

5.5.4 "Risk assessment" – risikovurdering som grunnlag for vurdering av behov for foranstaltninger

Risikovurdering er et helt sentralt element for etterlevelsen av UKBA. Som nevnt danner denne vurderingen grunnlaget for hvilke tiltak som anses proporsjonale i det enkelte foretak. Der risikoen for befatning med korrupsjon er høy, vil kravene til foranstaltninger være tilsvarende forhøyet. Et foretak må holde seg oppdatert og bevisst på hvilken risiko det står overfor i sin sektor, og i markedet generelt. Slike risikovurderinger bør være periodiske, kommunisert ut i virksomheten og dokumenterte. Guidance deler *eksterne* risikofaktorer inn i fem hovedgrupper;

- ✧ "Country risk" som referer seg til hvilket land virksomheten utføres i, og graden av korrupsjon i landets offentlige sektor. Transparency Internationals korrupsjonsindeks kan være et godt utgangspunkt ved denne vurderingen.⁸¹
- ✧ "Sectoral risk" som omhandler forhøyet risiko i visse sektorer, blant annet i utvinningsindustrien og ved betydelig utbygging av infrastruktur.
- ✧ "Transaction" risk, hvor det må tas hensyn til hvilken type transaksjon man vurderer å utføre. I forhold til risiko for korrupsjon er blant annet politiske bidrag, offentlige anskaffelser og lisenser og tillatelser mer utsatt enn mer ordinære transaksjoner.⁸² Instruks og retningslinjer bør ikke bare pålegge de medvirkende å utvise aktsomhet, men også gi informasjon om hvilke ressurser som stilles til rådighet når man står overfor slike situasjoner.
- ✧ "Business opportunity risk" dreier seg om å gjøre en vurdering av graden av risiko en forretning potensielt medfører. Prosjektets totale verdi, antall en-

---

⁸¹ <http://transparency.no/article.php?id=337>

⁸² UKBA Guidance s. 26

trepreneurer involvert og i hvilken grad mellommenn utgjør en del av kontrakt-sandskapet, er faktorer som bør tas i betraktning.

- ⤴ "Business partnership risk" foreligger typisk i forhold til joint ventures, relasjoner med politisk eksponerte personer, og ved bruk av mellommenn i forbindelse med transaksjoner. Et eksempel på et slikt forhold er Horton-saken, hvor Statoil vedtok en bot på 20 millioner kroner, ilagt av Økokrim for brudd på strl § 276c om påvirkningshandel via mellommann. For dette forholdet ble Økokrim også satt under etterforskning i USA for brudd på den amerikanske Foreign Corrupt Practices Act, og tilfellet illustrer betydningen av å utarbeide prosedyrer som ikke bare tar høyde for norsk lovgivning, men også andre nasjonaliteters regelverk.

Ut over dette fremhever Justisministeriet den effekt interne strukturer og prosedyrer i seg selv kan ha på risikonivået. Opplæring og kompetanseutvikling hos de ansatte, uheldig belønningskultur som medfører overdreven risikotaking, mangel på klare, økonomiske kontroller og rutiner for representasjonsutgifter, og politiske eller veldedige bidrag er noen av eksemplene som nevnes. Vi ser at det stilles krav til rutiner for opplæring og kompetanse også i norsk rettspraksis, blant annet i Rt 1995 s. 278 som vil bli drøftet nærmere under punktet om "Communication (including training)". Graden av risiko forbundet med virksomheten medførte også at Høyesterett stilte strenge krav til bedriftens prosedyrer i Ammoniakk-dommen, hvor det som nevnt ble ilagt foretaksstraff til tross for at det forelå brudd på en konkret instruks. Her kan det trekkes en parallell mellom faktum i dommen til den eksterne risikofaktor "Sectoral risk" slik den fremstilles i Guidance. Utførelsen av oppdrag knyttet til farlig avfall, medførte en forhøyet risiko som tilsa større aktsomhet ved internkontroll, og skjerpet således kravet til prosedyrer hos bedriftsledelsen.

Risiko var også et sentralt tema for lagmannsretten i Norconsult-dommen, hvor kunnskap om at man befant seg på et *korrupsjonsutsatt område* medførte at kravet til de etiske retningslinjene ble skjerpet, jf. risikofaktoren sectoral risk etter Guidance. Det fremgår av dommen at dersom graden av risiko for korrupsjon er høy, bør korrupsjon være tatt opp

eksplisitt i prosedyrene. Videre fremgår det at «*For medarbeidere som arbeidet i land som er sterkt korrupsjonsutsatte, burde det ha vært jevnlig innskjerping og oppfriskning av rutiner hvis man møter korrupsjonsforhold i utlandet.*» Sammenholdt med plikten som fremgår av Revisordommen til å sørge for at instruksjonene etterleves, bør prosedyrene omfatte risikobasert opplæring og bevisstgjøring av de ansatte, dersom man skal gå fri for straffansvar.⁸³

Statoils antikorrupsjonsprogram Seksjon 7 om risikovurdering angir at formålet med denne er å sikre seg en god forståelse av lokale forhold og forretningskultur, og å skaffe seg tilstrekkelig kunnskap om aktører det er nødvendig å forholde seg til. Det innebærer en vurdering av hvilket land man vurderer å starte virksomhet i, og hvorvidt dette er preget av uetiske eller korrupte metoder og praksis. Som nevnt i forbindelse med gjennomgangen av Norconsult-dommen, er det faktum at det «*er kjent at korrupsjon har vært og fortsatt er et betydelig problem*» i et land eller kontinent et relevant moment som vil tale mot at man har "gjort det man kunne" for å forebygge korrupsjon. Ergo er dette et viktig punkt i et antikorrupsjonsprogram, dersom det skal ha betydning ved hensiktsmessighetsvurderingen etter strl § 48a. Likeledes dersom programmet skal oppfylle kravene etter UKBA, jf. det som er sagt om "country risk" over. Det samme gjelder for risikovurderingen av "business partnership"; det stilles strenge krav til prosedyrer for avtaleinngåelse med partnere, agenter, konsulenter og mellommenn. Statoil anser jevnlige opplærings- og bevisstgjøringsprogrammer for å sikre at verdier og retningslinjer er *forstått og settes ut i livet* som de aller viktigste elementene i risikovurderingen av selskapet egne ansatte. Dette punktet er av avgjørende betydning dersom man opptatt av beskyttelse mot fremtidig rettsforfølgelse, både etter britisk og norsk rett. Slik jeg tolker Revisordommen er det akkurat denne type tiltak for å *sikre etterlevelsen* av manualer Høyesterett ønsker implementert i næringslivet, og det vil således være et argument i foretakets favør dersom det kan vise til slike prosedyrer.

---

⁸³ Jf. Rt 1995 s. 278 som er drøftet under

5.5.5 "Due diligence" – nøkkelen til å identifisere risiko

Dette prinsippet står i nær sammenheng med prinsippet om "risk assessment". Også her ligger fokus på risikovurdering og kartlegging av de medvirkendes tilknytning og bakgrunn. Due diligence-undersøkelser av tredjeparter er i følge Guidance nøkkelen til å identifisere risiko. Hensikten med dette prinsippet er å oppmuntre virksomheter til å implementere due diligence-prosedyrer som i tilstrekkelig grad gjør det mulig å iverksette adekvate og forholdsmessige tiltak mot korrupsjon. For bedrifter er det av avgjørende betydning å ta UKBAs definisjon av "associated person" i betraktning ved utarbeidelsen av rutiner for due diligence.⁸⁴ Definisjonen av "associated person" er som nevnt vid, og omfatter et bredt spekter av potensielt tilknyttede personer. Det legges opp til en konkret tilnærming til problemstillingen i det enkelte foretak, hvor vurderingen må ta utgangspunkt i hvilket omfang av agenter, konsulenter, mellommenn og andre forretningsforbindelser bedriften har. Imidlertid vil det også her være grunn til å stille større krav til slike forundersøkelser dersom man opererer i særlig risikoutsatte områder. Til illustrasjon må det være forskjell på hvilken risiko man utsetter seg for i Stockholm i Sverige og i Lagos i Nigeria, og dermed forskjell på hvilken grad av forundersøkelser som er påkrevd. Å kartlegge forbindelser som økonomisk flyt, konsernstrukturer og eierforhold er også en viktig form for due diligence-undersøkelser. Dersom en mellommann er tilknyttet et firma opprettet i Monaco, med bankkonti i Hong Kong og forretningsfører i London, kan det være grunn til utvise forsiktighet med å kontrahere med vedkommende. I Hudson-saken ble resultatet av Statoils konsulentavtale med en mellommann, som også viste seg å være direktør i et av datterselskapene til det statlige iranske oljeselskapet Nioc, fatalt.

Likeledes er ansvar for agenter og andre typer mellommenn også etter norsk rett aktuelt i flere relasjoner. Forholdet mellom bedriften og mellommannen vil blant annet få betydning for vurderingen av hvorvidt vilkåret «på vegne av» etter strl § 276a er oppfylt, og dertil

---

⁸⁴ Jf. UKBA Section 8

under vurderingen av tilknytningskravet etter strl § 48a. Dersom foretaket skal styre klar av straffansvar, foreligger det sannsynligvis også etter norsk rett et krav om at det utføres en due diligence-undersøkelse ved kontrahering med agenter og mellommenn. Uaktsomhet hos ledelsen vedrørende valg av medarbeidere vil være et relevant moment også under hensiktsmessighetsvurderingen etter strl § 48a, jf. Isras-dommen. Som nevnt vektlegger Høyesterett kontroll- og instruksjonsmomentet i § 48b litra c, og det fremheves at ledelsens ansvar på dette punkt omfatter «å påse at arbeidet utføres av kompetente folk» (avsnitt 27). Det kreves således at foretaket ved ledelsen gjør en vurdering av hvilke medarbeidere man velger å knytte til seg, og det er ingen grunn til at dette ikke skulle gjelde i relasjon til å forebygge korrupsjon.

5.5.6 "Communication (including training)" – sikring av etterlevelse av prosedyrer

Når forebyggende retningslinjer og prosedyrer er formulert, plikter ledelsen å sikre at disse blir implementert og forstått gjennom hele organisasjonen. Dette bør kommuniseres både internt i organisasjonen, og eksternt til potensielt tilknyttede personer og samarbeidspartnere. Formålet med dette prinsippet ser ut til å bygge på tanken om at kommunikasjon og opplæring hindrer korrupsjonshandlinger ved hjelp av økt bevissthetsnivå og nødvendige ferdigheter hos organisasjonens tilknyttede personer. På samme tid bidrar slike tiltak til mer effektiv overvåking, evaluering og gjennomgang av organisasjonens forebyggende prosedyrer. Også i dette avsnittet av Guidance understrekes det at kommunikasjon og opplæring bør stå i forhold til risikoen organisasjonen står overfor.⁸⁵ Med andre ord vil det stilles høyere krav til opplæringsprogrammet hos et foretak med virksomhet i korrupsjonsutsatte områder, enn for et foretak med tilstedeværelse i lavrisiko-områder. Eksempelvis tas det i Statoil utgangspunkt i Transparency Internationals årlige korrupsjonsindeks ved vurderingen av hvilke leverandører av intellektuelle tjenester som plikter å gjennomføre selskapets E-læringsprogram. Dersom leverandøren har uavhengig kontakt med offentlige tjenestemenn på Statoils vegne, og opererer i land med

---

⁸⁵ UKBA Guidance s. 29

en score på 4,0 eller lavere, er opplæringen obligatorisk i lik utstrekning som for selskapets egne ansatte.⁸⁶

Plikt til å iverksette adekvat opplæring og kompetanseutvikling for å hindre korrupsjonshandlinger må kunne hevdes å foreligge også etter norsk rett. «*Opplæring*» er således nevnt eksplisitt i strl § 48b litra c. Det har formodningen for seg at kravet om at selskapet skal ha gjort «*alt det kunne*» for å forebygge overtredelser, slik det uttales i Rt 1993 s. 459, også innebærer et krav om adekvat opplæring og skoling av selskapers tilknyttede personer. I Rt 1995 s. 278 ble et byggefirma dømt for forsømmelse av plikten til å gi arbeidstakere på et nybygg den opplæring, øvelse og instruksjon som var nødvendig. I følge faktum var det ledelsens *forutsetning* at arbeidet skulle utføres på en bestemt måte, imidlertid medførte manglende instruksjon og opplæring at arbeidstakerne valgte en annen, mer risikabel metode. Det var anket over straffutmålingen, og førstvoterende fant forhøyet straff hensiktsmessig, sett i lys av «*den risiko i arbeidssituasjonen som selskapet har forsømt å forebygge*». Det er på det rene at situasjonen «*representerte alvorlig fare for liv og helse*», og det synes naturlig å tolke Høyesterett slik at prevensjonshensynet taler for et skjerpet krav til opplæring i tilknytning til situasjoner som innebærer høy risiko. Dette kan også gjelde som et prinsipp ved utarbeidelse av antikorrupsjonsprogram, således at virksomhet i områder og på markeder med høy risiko medfører tilsvarende skjerpede krav til opplæring for å forebygge korrupsjon.

I Rt 1993 s. 17 ble en kommune frifunnet for påstanden om ikke i tilstrekkelig grad å ha ivare tatt hensynet til arbeidstakernes sikkerhet gjennom nødvendig opplæring i bruk av en type stillas. Det ble anført at vaktmesterne verken hadde fått «*praktisk eller teoretisk opplæring i montering eller anvendelse av stillaset, eller opplysninger om faremomentene ved dette*». Anførselen førte imidlertid ikke frem, og førstvoterende uttaler at «*den risiko de utsatte seg for [...] måtte være åpenbar for dem begge*». Sett i lys av arbeidstakernes erfaring, alder og kunnskapsnivå hadde kommunen ikke «*forsømt sin plikt som arbeidsgiver til å gjøre dem kjent med de farer som var forbundet med det arbeidet som skulle utføres, eller å*

---

⁸⁶ Statoils antikorrupsjonsprogram s. 49

gi dem den opplæring og instruksjon som var nødvendig». Begge de omtalte avgjørelser omhandler forhold på arbeidsrettens område, og Høyesteretts argumentasjon kan således ikke overføres ukritisk til foretaksstraff for korrupsjonshandlinger, da andre hensyn og omstendigheter vil gjøre seg gjeldende for disse overtredelser. På arbeidsrettens vedkommende utgjør faren for liv og helse - og verdien av å verne dette - et hensyn som medfører en streng aktsomhetsnorm for arbeidsgiver, men denne må justeres proporsjonalt i forhold til risikobildet i den enkelte organisasjon. Som vi har sett under drøftelsen av Revisordommen tillegger imidlertid Høyesterett også prevensjonshensyn betydelig vekt på det økonomisk- og samfunnsregulerende område, og det er sannsynlig at hensynet til opplæring som preventivt redskap vil bli vektlagt tilsvarende for korrupsjonshandlinger. Generell opplæring og bevisstgjøring er ikke bare sentralt for å etablere en anti-korrupsjonskultur innenfor organisasjonen, men bør være obligatorisk for alle nyansatte, og likeledes være tilpasset de spesifikke risikoer knyttet til bestemte stillinger og arbeidsoppgaver. For å styre klar av straffansvar etter både norsk og britisk rett, bør foretak derfor iverksette et adekvat opplæringsregime, hvilket også innebærer at dette er proporsjonalt med den risiko foretaket er utsatt for.

Seksjon 9 i Statoils antikorrupsjonsprogram omhandler opplæring. Her redegjøres for målsetningen med e-læringsprogrammet, som er å *«sette deltakerne i stand til å identifisere og håndtere den operasjonelle risikoen korrupsjon utgjør for Statoil»*. Det fremheves igjen at Statoils holding til korrupsjon er nulltoleranse, og opplæringens formål er å redusere risiko for den enkelte, forebygge økonomisk tap, samt å beskytte selskapets omdømme. Opplæringen er obligatorisk for alle Statoils ansatte, og det legges opp til et detaljert og praktisk tilnærmet program. Utsatte grupper medarbeidere vil gjennomgå et opplæringsprogram hvor målsetningen er spesielt grundig opplæring til alle ansatte som kan være særlig utsatt for korrupsjon på grunn av særpreg ved den stilling de besitter, eller ansvaret stillingen medfører. Som nevnt over er rutinemessig opplæring og instruksjon kjerneelementer i en strategi for forebygging av korrupsjon, og vil bli tillagt betydelig vekt både etter UKBA og norsk rett. Vi har også sett at det stilles krav til at opplæringen skal være proporsjonal med den aktuelle risiko og tilpasset det konkrete foretak. Statoils løsning bærer preg av at

selskapets omfang og operasjonelle risiko har vært tatt i betraktning ved utformingen av målsetningene for opplæring. Det tas blant annet høyde for organisasjonsstrukturens kompleksitet ved at det opprettes et compliance-nettverk som blant annet står ansvarlig for å kartlegging av behov for opplæring og koordinering. Betydningen av denne funksjonen vil bli behandlet nærmere i neste punkt.

5.5.7 «Monitoring and Review» - overvåking og evaluering av foranstaltninger

Sist med ikke minst gis anvisning på etablering av mekanismer for overvåking og evaluering av de tiltak som iverksettes for å hindre korrupsjon, likeledes gjennomføring av eventuelle nødvendige forbedringer. Guidance gir eksempler på et bredt spekter av interne og eksterne mekanismer organisasjoner bør overveie å benytte, inkludert systemer for å minske, oppdage og etterforske korrupsjon. Herunder overvåkning av grunnlaget for transaksjoner, undersøkelser blant de ansatte, formelle, periodiske rapporter for de styrende organer, og informasjon om praksis i andre organisasjoner. Likeledes fremgår det av Guidance at organisasjoner bør vurdere om det har behov for ekstern verifisering eller kontroll med effektiviteten av antikorrupsjonsprosedyrene. Det fremheves imidlertid at sertifisering ikke automatisk medfører at de forebyggende prosedyrer anses «adequate» slik at et «full defence» er opprettholdt, jf. UKBA Section 7 (2).

Statoils antikorrupsjonsprogram Seksjon 5 omhandler corporate compliance-funksjonen, som ledes av en corporate compliance officer. Hovedansvaret for denne funksjonen er å sikre at tiltak som iverksettes for å bekjempe korrupsjon er godt organisert og blir gjennomført på en tilfredsstillende måte. Dette innebærer blant annet ansvar for styrende dokumenter, opplæring, rådgivning, granskninger, rapportering, integrity due diligence og Statoils etikk-komite og etikk-hjelpelinje. Det gis detaljerte regler for rapporteringslinjer og koordinering av disse elementene. En slik funksjon, fullt ut tilegnet disse oppgavene, vil være en stor fordel i bekjempelsen av korrupsjon for ethvert foretak. Imidlertid er det først når man kommer opp på et visst nivå av størrelse og omsetning, at foretakene har de ressurser som kreves. Nødvendigheten av en slik organisering av compliance-funksjonen øker sannsynligvis også i takt med organisasjonsstrukturens kompleksitet og omfang. Det kan

ikke stilles like store krav til et lite foretak med få ansatte – her kan en tilfredsstillende løsning være at denne funksjonen tillegges en eller flere personer i ledelsen, da organisasjonsstrukturen vil være mer oversiktlig. Mindre foretak og organisasjoner kan imidlertid også være utsatt for betydelig risiko for korrupsjon, dersom de har virksomhet på bestemte markeder eller områder med dårlig vurdering etter TI-Ns korrupsjonsindeks. Dette er forhold som vil skjerpe kravene til compliance-funksjonen, og det er derfor av stor betydning at det skreddersys et program til det enkelte foretak. Dersom kravene etter norsk lovgivning er så strenge som antydnet ovenfor, er det mulig at en slik tilnærming er den eneste som kan anses adekvat. Det vil være interessant å se hvordan rettspraksis utvikler seg, og i hvilken grad domstolene vil ta slike hensyn med i vurderingen av hvorvidt et foretak har gjort *"alt det kan"* for å forebygge korrupsjon.

6 Oppsummering og konklusjon

Hovedtema for avhandlingen er hvilke krav som stilles til bedrifters antikorrupsjonsarbeid etter norsk og britisk rett. Spørsmålet som er drøftet er hvorvidt et foretak som utarbeider et antikorrupsjonsprogram i tråd med kravene etter britisk rett, også må gå fri for straffansvar etter de norske reglene.

Vesentlige ulikheter preger det kontinentale rettssystemet som norsk rett bygger på, og common law etter anglosaksisk rettstradisjon. Der det britiske regelverket bestreber seg på en detaljregulering av alle relevante spørsmål i selve lovteksten, overlates norske domstoler til å finne lovgiverviljen i forarbeider og andre rettskilder, der lovteksten gir rom for tolkning. Bestemmelsene om foretaksstraff for korrupsjon er derfor svært ulikt utformet i Norge og Storbritannia. Inntil videre har imidlertid de to rettssystemene til felles at det ikke foreligger domfellelse av et foretak for korrupsjon.

Som det fremgår av drøftelsen, har man i Storbritannia vedtatt en egen lov om korrupsjon, med særskilt hjemmel for å ilegge foretaksstraff. Det faktum at det eksisterer et eget straffebud, spesielt utformet for å ramme korrupsjonshandlinger, medfører noen fordeler. Vilkår for straff, og krav til prosedyrer og andre tiltak som påhviler virksomheten, kan tilpasses de særtrekk som preger den aktuelle overtredelse.

Hjemmelen for foretaksstraff etter norsk rett er imidlertid generell, og momentene etter strl § 48b må således være utformet på en slik måte at de kan anvendes på en rekke ulike forhold. Denne elastisiteten i straffebudet medfører at fastleggelsen av kravene til foretakene blir noe mer usikker, især inntil rettspraksis foreligger på området. På den annen side vil muligheten for å trekke paralleller til andre rettsområder og avgjørelser være mer begrenset etter den britiske ordningen, da kravene til likhet i faktum og den rettslige problemstilling er strengere enn etter norsk rett.

Av opplysningshensyn synes likevel den britiske tilnærming mest fordelaktig. Aktørene kan ikke høres med at man ikke kjente til at foretaket som sådan kunne straffes for enkeltindividers overtredelser, all den tid hjemmelen for foretaksansvar fremgår direkte av Section 7. Kravene som påhviler foretaket etter britisk rett er dermed *tydeligere og lettere tilgjengelig*. Rettsvillfarelse på dette området vil heller ikke kunne påberopes etter norsk rett, men den preventive virkning av det britiske straffebudets klare utforming og plassering i lovverket vil tilsynelatende være noe større.

Etter UK Bribery Act Section 7 har foretaket «*a full defence*» mot straffansvar, dersom man kan vise til «*adequate procedures*» utformet for å forhindre korrupsjonshandlinger. Gjennomgangen har vist at Section 9 - Guidance bidrar med konkrete retningslinjer for å sikre at foretakene implementerer adekvate tiltak mot korrupsjon. Et slikt forsvar gjenfinnes ikke i norsk rett. Som vist følger det av strl §§ 48a og 48b at det ved hensiktsmessighetsvurderingen av foretaksstraff skal legges særlig vekt på enkelte momenter under strl § 48b, men at oppregningen ikke er uttømmende. Høyesteretts tolkning av § 48b litra c har vært av særlig relevans for problemstillingen etter denne avhandlingen. På grunn av mang-

lende rettspraksis for foretaksstraff for korrupsjon, danner praksis fra andre livsområder utgangspunkt for drøftelsen av hvilke krav som stilles etter norsk rett.

Den foregående drøftelse har vist at Høyesterett typisk legger vekt på flere av de momenter som fremgår av Guidance. Blant disse kan særlig kravet til konkretiserte, risikobaserte prosedyrer nevnes. Imidlertid er kravene etter det norske regelverket ikke like lett tilgjengelig som etter UKBA. Inntil rettspraksis for korrupsjon foreligger er det ikke mulig å utlede ytterligere krav av norsk rett, enn de som følger av britiske regler. For norske foretak kan det derfor være en hensiktsmessig tilnærming å utarbeide et antikorrupsjonsprogram tilpasset de britiske regler. Ettersom UKBA gir mer konkret anvisning på hvilke prosedyrer som utgjør et forsvar mot straffansvar, bør det kunne konkluderes med at antikorrupsjonsprogrammet også vil oppfylle kravene norsk rett stiller.

7 Litteraturliste

Erik Magnus Boe, Innføring i Juss. Juridisk tenkning og rettskildelære. 3. utgave 2010

Ruud og Ulfstein, Innføring i folkerett, 2006

Rasmus Asbjørnsen, Straffansvar for foretak – str. paragraf 48a, 1995

Niels Kristian Axelsen, 2009

Knut Høivik, Foretaksstraff – en analyse av ansvarskonstruksjonen i straffeloven § 48a og dens forutsetninger. Universitetet i Bergen, 2010

Knut Høivik, Foretaksstraff, 2012

Simester and Sullivan's, Criminal Law, fjerde utgave 2010

Phase 3 Report On Implementing The OECD Anti-Bribery Convention In Norway

GRECO Second Evaluation Round Evaluation Report on Norway

7.1 Internettisider og andre elektronisk tilgjengelige dokumenter

Magnus Matningsdal, Kommentar til straffeloven, I: Gyldendal rettsdata (online).

Transparency International Norge. Beskytt din virksomhet! Håndbok i antikorrupsjon for norsk næringsliv, Oslo 2009. ( )

http://www.ks.no/PageFiles/14135/korrupsjon_nor1b_ikke_kopierbar%5B1%5D.pdf

Transparency Internationals Korrupsjonsindeks

<http://transparency.no/article.php?id=337>

Statoils Antikorrupsjonsprogram

(<http://www.statoil.com/no/About/EthicsValues/Downloads/Antikorrupsjonsprogram.pdf>)

UK Bibery Act 2010 Guidance

<http://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf>

UK Bribery Act 2010 Guidance – Response to Consultation

<http://www.justice.gov.uk/downloads/consultations/bribery-response-consultation.pdf>

Etymologiordbok på nett

www.etymonline.com

UK Bribery Act 2010 på den offisielle nettsiden (tilsvarende Lovdata)

<http://www.legislation.gov.uk>

Intervju med Richard Alderman, direktør i Serious Fraud Office

<http://www.trust.org/trustlaw/news/the-complinet-interview-richard-alderman-director-of-the-serious-fraud-office>

Undersøkelse om kjennskap til UKBA foretatt av Ernst & Young

<http://www.ey.com/UK/en/Newsroom/News-releases/12-04-12---72-per-cent-of-middle-managers-still-unaware-of-Bribery-Act>

8 Lov- og forbeidsregister

8.1 Lover

Grunnloven

§ 96

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig straffelov (strl.)

§ 48a

§ 48b

§ 276a

§ 276b

Lov 17. juni 2005 nr. 62 Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

§ 19-3

8.2 Forskrifter

FOR 2006-04-07 nr 402: Forskrift om offentlige anskaffelser

8.3 Forarbeider

NUT 1977 1 Utkast til lov om vern mot forurensing og forsøpling med motiver

Innst.O.nr.55 (1990-1991)

NOU 1993: 18

NOU 2002: 22

NOU 1993: 18

NOU 1989: 11

Ot.prp.nr 90 (2003-2004)

Ot.prp.nr 78 (2002-2003)

Ot.prp.nr 27 (1990-1991)

Ot.prp.nr 3 (1975-1976)

9 Domsregister

9.1 Høyesterettsavgjørelser

Rt 2009 s 130

Rt 2008 s. 996

Rt 2007 s. 1684

Rt 2004 s. 1457

Rt 2002 s 1312

Rt 2000 s 1811

Rt 1996 s. 624

Rt 1993 s. 17

Rt 1988 s. 789

Rt 1982 s. 1022

9.2 Lagmannsrettsavgjørelser

LB-2011-148517 Norconsult

LB-2007-22079 KPMG

10 Traktater

OECD-konvensjonen: Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, 1997

Europarådskonvensjonen: Criminal Law Convention on Corruption

FN-konvensjonen: United Nations Convention Against Corruption